

Identiteitsvorming binnen jeugdcoachtrajecten van Jeugdhulp Friesland

Masterscriptie Geestelijke Verzorging
Rijksuniversiteit Groningen

Student:
Janny van der Molen
Eerste begeleider:
dr. Anja Visser
Tweede begeleider:
prof. dr. Hanneke Muthert
Groningen, juni 2021

Studentnummer S3833623
20085 woorden

*mijn moeder is mijn naam vergeten,
mijn kind weet nog niet hoe ik heet.
hoe moet ik mij geborgen weten?*

*noem mij, bevestig mijn bestaan,
laat mijn naam zijn als een keten.
noem mij, noem mij, spreek mij aan,
o, noem mij bij mijn diepste naam.*

voor wie ik liefheb, wil ik heten.

Neeltje Maria Min
Voor wie ik liefheb wil ik heten
(Bert Bakker, 1996)

Dank!

Met het schrijven van deze scriptie komt een einde aan een fijne, maar ook intensieve drie jaar durende periode van studie aan de RUG. Zonder de aanmoediging en de steun van Paul zou het me niet gelukt zijn dit proces te beginnen, laat staan te volbrengen. Zonder het enthousiasme en de hulp van onze kinderen evenmin. Paul, Sarah en Thijs: dank, dank, dank.

Gedurende het onderzoek en het schrijven van deze scriptie ben ik deskundig, doortastend en met niet aflatend optimisme begeleid door Anja Visser. Veel dank daarvoor, Anja! Hanneke Muthert kwam, als tweede begeleider, eveneens met zeer waardevolle suggesties om deze scriptie te verbeteren. Dank!

Tjeerd van der Meer, geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland, stelde het onderzoeksonderwerp voor en bracht me in contact met gedragswetenschapper Eric 't Hart. Hij was meteen enthousiast voor het onderzoek en hielp jeugdcoaches te vinden die mee wilden werken. Tjeerd, Eric: dank jullie wel voor deze hulp en het vertrouwen dat er uit spreekt.

Vertrouwen werd al helemaal gevraagd van de drie (in dit onderzoek anonieme) jeugdcoaches en hun jongeren. Ik heb zoveel respect voor de betrokkenheid in het werk van deze jeugdcoaches en was geraakt door de strijd, maar ook de veerkracht, humor en moed van de jongeren. Veel dank voor het bijzonder plezierige en boeiende contact. Het ga jullie goed!

Janny van der Molen,
De Knipe, juni 2021

Samenvatting

Jongeren die zelfstandig(er) willen worden, moeten daarvoor vaardigheden beheersen. Jongeren binnen de jeugdzorg, waaronder bij Jeugdhulp Friesland, kunnen ondersteuning krijgen in het ontwikkelen van vaardigheden op het gebied van wonen, dagbesteding (school en/of werk), vrijetijdsbesteding, financiën en sociaal netwerk. Daarvoor worden zelfstandigheidstrainingen aangeboden. In deze levensfase bevinden jongeren zich in de adolescentie; de fase waarin hun identiteit vorm krijgt. In deze masterscriptie wordt onderzocht in hoeverre en hoe is er naast het leren van vaardigheden sprake is van aandacht voor identiteitsvorming binnen het circa negen maanden durende Jeugdcoachtraject van Jeugdhulp Friesland, bedoeld voor jongeren die zelfstandig(er) willen worden.

Uit een eerdere masterscriptie (Haarman, 2019) blijkt dat de geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland bijdraagt aan identiteitsvorming van jongeren. De vraag die nu voorligt, is of jeugdcoaches ook aandacht hebben voor identiteitsvorming in de jeugdcoachtrajecten. Dat blijkt het geval. Uit een analyse van interviews en een meervoudige casestudie van drie trajecten, blijkt dat theoretische concepten die typerend zijn voor identiteitsvorming zoals exploraties en bindingen, het ontwikkelen van autonomie en het construeren van betekenis, terugkomen in de data. Identiteitsvorming maakt echter geen deel uit van de doelstelling van het Jeugdcoachtraject, noch van de methodiek. Dat zorgt ervoor dat er verschillen kunnen ontstaan in de invulling van de trajecten. Intuïtie en intrinsieke motivatie van de jeugdcoach om aan identiteitsvorming bij te dragen, lijken nu de boventoon te voeren. Om jeugdcoaches handvatten te geven en kwetsbare jongeren ondersteuning te bieden met verzekerde aandacht voor van identiteitsvorming, wordt aanbevolen de doelstelling en aanpak te verbreden.

Inhoudsopgave

Dank	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	7
1.1. Jongeren en zelfstandigheid	7
1.2. Onderzoeksvraag en deelvragen	9
1.3. Opzet van deze scriptie	10
2. Identiteitsvorming binnen jeugdcoachtrajecten: het theoretisch kader	13
2.1. Inleiding	11
2.2. De VertrekTraining	11
2.3. De adolescentie	13
2.4. Ontwikkelingstaken, identiteit en identiteitsvorming	15
2.5. De rol van zingeving binnen identiteitsvorming	27
2.6. Conclusie van dit hoofdstuk	30
3. Onderzoeksmethode en onderzoeksresultaten	33
3.1. Inleiding op het hoofdstuk	33
3.2.1. De onderzoeksmethode	34
3.2.2. De meervoudige casestudie	34
3.3 De analyse van traject A	36
3.3.1 De casus	36
3.3.2 De gesprekken van A met de jeugdcoach	36
3.3.3 De interviews van traject A	30
3.3.4 Wat is er in traject A te herkennen tav identiteitsvorming	40
3.4 De analyse van traject B	42
3.4.1 De casus	42
3.4.2 De gesprekken van B met de jeugdcoach	42
3.4.3 De interviews van traject B	44
3.4.4 Wat is er in traject B te herkennen tav identiteitsvorming	46
3.5 De analyse van traject C	48
3.5.1 De casus	48
3.5.2 De gesprekken van C met de jeugdcoach	48
3.5.3 De interviews van traject C	50
3.5.4 Wat is er in traject C te herkennen tav identiteitsvorming	53

3.6 Jeugdcoaches over de jeugdcoachmethodiek	55
4 Conclusie	56
4.3 Inleiding	56
4.4 De belangrijkste bevindingen	56
4.5 Conclusie en discussie	59
4.6 Beperkingen	61
4.7 Aanbevelingen	62
Literatuur	64
Bijlagen	68

1 Inleiding

1.1 Jongeren en zelfstandigheid

Als een jongere zelfstandig wil worden, zijn er verschillende ontwikkelingstaken die eigen gemaakt moeten worden.¹ Zo moet de jongere bijvoorbeeld zelf de financiën regelen, een woning vinden en onderhouden en naar school of naar het werk gaan. Deze ontwikkelingstaken kunnen voor sommige jongeren moeilijk zijn om uit te voeren, bijvoorbeeld omdat zij uit een onveilig gezin komen of te maken hebben (gehad) met mishandeling of andere negatieve levensgebeurtenissen waardoor zij een achterstand hebben opgelopen.²

Om kwetsbare jongeren die zelfstandig(er) willen worden, te ondersteunen in hun proces werd in de jaren negentig van de vorige eeuw de VertrekTraining ontwikkeld. Psycholoog Han Spanjaard, die vanaf het begin bij de ontwikkeling van dit trainingsprogramma betrokken was, laat in zijn Handleiding bij de VertrekTraining zien dat de doelen betrekking hebben op wonen, dagbesteding (school en/of werk), vrijetijdsbesteding, financiën en sociaal netwerk.³ Spanjaard koppelt deze praktische doelen aan ontwikkelingstaken per leeftijdsfase.⁴ De VertrekTraining werd in 1995 voor het eerst gegeven en wordt in deze en vergelijkbare vormen door jeugdzorgorganisaties in heel Nederland aangeboden.

In de levensfase waarin jongeren die aan hun zelfstandigheid werken zich bevinden, de adolescentie, is hun identiteit nog volop in ontwikkeling. Identiteitsvorming wordt door klinisch- en ontwikkelingspsycholoog Erik Erikson, die de theorie rondom identiteit en identiteitsvorming voor een belangrijk deel bepaald heeft en in dit onderzoek uitvoerig aan bod komt, omschreven als een centrale ontwikkelingstaak in met name de adolescentie, maar die daarvoor al begint en een leven lang door zal gaan.⁵

Ontwikkelingstaken en identiteitsvorming liggen voor Erikson dus in elkaars verlengde.

¹ Han Spanjaard en Wim Slot, "Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook – een 'update' van het competentiemodel." *Kind en Adolescent Praktijk*, 3 (2015): 20

² Spanjaard en Slot, *Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook*, 17

³ Han Spanjaard, *Handleiding bij de VertrekTraining – intensief ambulante hulp gericht op competentievergroting en netwerkversterking*. (Utrecht: NIZW Jeugd, 2005): 11

⁴ Spanjaard en Slot, *Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook*, 16

⁵ Bart Soenens en Koen Luyckx, "Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming." *Kind en adolescent* 24 (2003): 122

Erik Erikson definieert identiteit als: 'A subjective sense of an invigorating sameness and continuity, what I would call a sense of identity.'⁶

Uit bovengenoemde doelen van de Vertrektraining wordt duidelijk dat er gewerkt wordt aan ontwikkelingstaken. Maar is er ook specifieke aandacht voor die centrale ontwikkelingstaak, de identiteitsvorming? Daarover gaat het in dit onderzoek.

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden bij Jeugdhulp Friesland, een van de jeugdzorgorganisaties in Nederland die met de VertrekTraining werkt. Jeugdhulp Friesland ondersteunt jongeren niet alleen met de tien weken durende VertrekTraining, maar biedt ook het Jeugdcoachtraject aan van (circa) negen maanden. De aanpak verschilt niet wezenlijk. In beide trajecten wordt gebruik gemaakt van dezelfde methode VertrekTraining van Spanjaard. Het belangrijkste verschil is het aantal contactmomenten en de duur. De keuze voor de een of de ander is afhankelijk van de situatie waarin de jongere zich bevindt en van diens behoefte.

De Jeugdcoaches van Jeugdhulp Friesland zijn er voor jongeren van veertien tot 23 jaar die thuisloos zijn of dit dreigen te worden. Het kunnen jongeren zijn zonder vaste woon- of verblijfplaats, jongeren met problemen die nog thuis wonen of jongeren die vanuit woongroepen van Jeugdhulp Friesland zelfstandig gaan wonen.⁷ Deze jongeren hebben vaak weinig of slecht contact met hun familie. Gedragsproblemen, maar ook verslaving en/of crimineel gedrag komt voor. Er is vaak weinig vertrouwen in de hulpverleners.⁸ Op jaarbasis gaat het bij Jeugdhulp Friesland om ongeveer 100 tot 120 jongeren. De jeugdcoaches zijn gemiddeld zeven maanden tot een jaar bij de jongere betrokken.

In de missie en visie van Jeugdhulp Friesland worden in het contact met kind en jongere vier levensdomeinen onderscheiden: het biologische (fysiek), psychologische (rationeel), emotionele (sociaal) en zingevings-(spiritueel) domein. Drie van deze vier domeinen hebben direct of indirect raakvlakken met identiteitsvorming.

⁶ Erik H. Erikson, *Identity, youth and crisis* (New York/London: W.W. Norton, 1968): 19

⁷ Eric 't Hart, Gedragwetenschapper Jeugdhulp Thuis, in mail 22 februari 2021

⁸ <https://jeugdhulpfriesland.nl/media/documenten/bibliotheek/Jeugdhulp-thuis/Jeugdcoach/jeugdcoach-folder.pdf>

Over het psychologisch domein schrijft de missie en visie dat de identiteit, de eigen gedachten, gevoelens en meningen, daarbij horen. Over het emotionele domein wordt gesteld dat het levensverhaal er onderdeel van uit maakt. En over het zingeving- (spiritueel) domein zegt de missie en visie dat het gaat over dromen over de toekomst, geloof, idealen en vragen over het waarom en waartoe van het leven.⁹ Deze vier levensdomeinen zijn ook uitgangspunt voor de medewerkers van Jeugdhulp Friesland. In de opzet van het Jeugdcoachtraject wordt identiteitsvorming echter niet als doel geformuleerd. Dit roept de vraag op of identiteitsvorming een aantoonbaar onderdeel uitmaakt van de jeugdcoachtrajecten en daarmee een plek verdient *binnen* de doelstellingen (en daarbij horende methodiek). Of is identiteitsvorming niet meer dan een ‘bijproduct’ en concentreren jeugdcoachtrajecten zich op vaardigheden?

1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen

De onderzoeksvraag voor deze masterscriptie die uit bovenstaande volgt, luidt: *In hoeverre en hoe is er binnen jeugdcoachtrajecten van Jeugdhulp Friesland aandacht voor identiteitsvorming?*

Deze onderzoeksvraag past binnen langjarige aandacht voor identiteitsvorming binnen Jeugdhulp Friesland. In twee recente scriptieonderzoeken van voormalig RUG-studenten geestelijke verzorging Majelle Hoek¹⁰ en Jorrit Haarman¹¹ kwamen identiteit en identiteitsvorming direct (Haarman) of indirect (Hoek) aan de orde in relatie tot het werk van de geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland.

De theoretische deelvragen die voortvloeien uit de onderzoeksvraag concentreren zich op de twee belangrijkste elementen in de onderzoeksvraag: de jeugdcoachtrajecten en identiteit en identiteitsvorming. Deze zijn: (1) Wat is de achtergrond en inhoud van de jeugdcoachtrajecten? (2) Wat typeert de adolescentie, de levensfase van de doelgroep? (3) Wat wordt in de theorie onder ontwikkelingstaken, identiteit en identiteitsvorming verstaan? (4) Hoe verhoudt identiteitsvorming zich tot zingeving?

⁹ Jeugdhulp Friesland, *Zó zijn we er voor je. Uitgangspunten Jeugdhulp Friesland* (Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2017): 8 <https://jeugdhulpfriesland.nl/media/documenten/bibliotheek/zo-zijn-we-er-voor-je.pdf>

¹⁰ Majelle Hoek, *Zin in jeugdhulp - Effect van geestelijke verzorging op jongeren in een behandelverblijf* (Groningen: Masterscriptie aan Rijksuniversiteit Groningen, 2020)

¹¹ Jorrit Haarman, *Geestelijke verzorging en identiteitsvorming in de jeugdzorg* (Groningen: Masterscriptie aan Rijksuniversiteit Groningen, 2019)

Om het empirische onderzoek vorm te geven, zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

(1) Kunnen de theoretische concepten herkend worden in de data? (2) Sluiten (elementen) van de data (naadloos) aan bij de theoretische concepten? (3) Waar wringt het en waarom? (4) Wat mist er?

1.3 Opzet van deze scriptie

In het volgende hoofdstuk wordt het theoretisch kader uiteen gezet. Er is onder andere aandacht voor de achtergrond van de VertrekTraining en de jeugdcoachtrajecten, de theorie rondom ontwikkelingstaken, identiteit en identiteitsvorming en de adolescentie. Het hoofdstuk eindigt met een concluderende paragraaf. In het derde hoofdstuk volgt de toelichting op (de keuze voor) de onderzoeksmethode en de analyse van de interviews en de meervoudige casestudie. Het vierde en laatste hoofdstuk wordt gewijd aan bevindingen, conclusies en discussie, beperkingen en mogelijk aanbevelingen.

2 Identiteitsvorming binnen jeugdcoachtrajecten: het theoretisch kader

2.1 Inleiding

In dit onderzoek wordt gekeken in hoeverre jeugdcoachtrajecten van Jeugdhulp Friesland bijdragen aan de identiteitsvorming van deelnemende jongeren.¹² Om een beeld te krijgen van dit werk, wordt in dit hoofdstuk eerst uiteengezet wat deze praktijk behelst. Daarna wordt aandacht besteed aan de benodigde theorie om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. In tabel 1 'eigenschappen, voorwaarden en gevolgen van de adolescentie' wordt schematisch vastgelegd welke eigenschappen de adolescentie kent, de voorwaarden voor een positief verloop en de gevolgen van een al dan niet positief verloop.

2.2 De VertrekTraining

Om te begrijpen wat de jeugdcoachtrajecten inhouden, moet eerst de VertrekTraining worden geïntroduceerd, omdat hier veel overeenkomsten mee bestaan. De VertrekTraining is in de jaren negentig van de vorige eeuw ontwikkeld door met name psycholoog Han Spanjaard. Het betreft een kortlopende, intensieve training van 10 weken die gegeven wordt door jeugdcoaches. De nadruk ligt op vaardigheden; netwerk- en competentievergroting van de jongere ten aanzien van wonen, dagbesteding (school en/of werk), vrijetijdsbesteding, financiën en sociaal netwerk.¹³ De VertrekTraining concentreert zich met name op nieuwe mogelijkheden voor de jongere in plaats van op problemen uit het verleden. De regie wordt bij de jongere gelegd. De jeugdcoach en de jongere gaan een verbintenis aan waarbij onderling vertrouwen een belangrijke pijler is.¹⁴

De training is opgenomen in de Databank Effectieve Interventies van het Nederlands Jeugdinstituut en wordt daar beschreven als een 'zeer relevante aanpak voor een

¹² Voorheen de zelfstandigheidstraining

¹³ Spanjaard, *Handleiding*, 11

¹⁴ Netty Jongepier en Isabel Alarcon, *Databank effectieve jeugdinterventies: 'VertrekTraining'* (Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, 2017) <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/VertrekTraining.html>, Maaïke Vis, *The ExitTraining in the promotion of social and human capital*. (Gouda: Master Thesis Tilburg University, 2018): 8

kwetsbare en moeilijk bereikbare doelgroep'.¹⁵ Dit is opvallend, omdat er zowel in Nederland als in het buitenland weinig onderzoek gedaan is naar de *effectiviteit* van de jeugdcoachtrajecten. Het enige bekende, gepubliceerde¹⁶ onderzoek naar de effectiviteit is gedaan door Van Haaster et al. (1998) toen de methodiek drie jaar bestond.¹⁷ Dit onderzoek spitte zich volledig toe op de VertrekTraining. Uit dit onderzoek blijkt dat bij een derde van de jongeren die deze training heeft gevolgd, na afloop aan alle vijf criteria voldaan is. Dat betekent dat de jongere een stabiele verblijfplaats heeft en structurele dagbesteding (school en/of werk), er sprake is van adequaat financieel beheer, van opgeschoonde strafzaken en van een steunend sociaal netwerk.¹⁸ Bij driekwart van de jongeren wordt aan vier van de vijf criteria voldaan.

Er was echter veel kritiek op het onderzoek van Van Haaster et al., zowel ten aanzien van de betrouwbaarheid van de gekozen onderzoeksprocedure, als ten aanzien van de effectmeting en de selectie van jongeren uit de doelgroep.¹⁹ Movisie oordeelde in 2008: 'Er is onvoldoende wetenschappelijk bewijs om uitspraken te doen over de effectiviteit van de Vertrektraining.'²⁰

Jeugdhulp Friesland is één van de vele jeugdzorgorganisaties in Nederland die werkt met de tien weken durende VertrekTraining. Jeugdhulp Friesland biedt daarnaast een Jeugdcoachtraject aan waar een periode van maximaal negen maanden voor staat. Deze module is voor wat betreft de aanpak en houding van de jeugdcoach gebaseerd op de

¹⁵ <https://www.nji.nl/nl/Databank/Effectieve-Jeugdinterventies/Interventies/Erkend/VertrekTraining>

¹⁶ Een zeer recent onderzoek en nog niet gepubliceerd onderzoek (Manon Maas, Jolien van Aar, "Toekomstgericht werken binnen de jeugdhulp. Wat is de meerwaarde van de inzet van de VertrekTraining voorafgaand aan Zelfstandigheidstraining." Aangeboden aan *Pedagogiek*. Bij publicatie van deze masterscriptie nog niet verschenen, 2021) toont aan dat jongeren zonder duidelijk toekomstperspectief gebaat zijn bij een combinatie van de beide trainingen, waarbij vooral gekeken is naar motivatie en competenties. Een masterscriptie komt aan bod op bladzijde 18.

¹⁷ A.G.J. van Haaster, M.C.A.E. van der Veldt & P.H.M. van den Bogaart, *VertrekTraining ter voorkoming van thuisloosheid bij jongeren. De empirische evaluatie van de ontwikkeling van een nieuw trainingsprogramma*. (Leiden: Rijksuniversiteit Leiden (COJ), 1997)

¹⁸ Van Haaster, Van der Veldt en Van den Boogaart, *VertrekTraining ter voorkoming van thuisloosheid*, 76

¹⁹ Jongepier en Alarcon, Databank effectieve jeugdinterventies, 25

²⁰ Peter Rensen, Silke van Arum en Radboud Engbersen. *Wat werkt? Een onderzoek naar de effectiviteit en de praktische bruikbaarheid van methoden in de vrouwenopvang, maatschappelijke opvang en opvang voor zwerfjongeren*. (Utrecht: Movisie, 2008): 61

uitgangspunten van de VertrekTraining.²¹ Het doel van de training komt overeen met de doelen van de VertrekTraining,

In beide trainingen staan het dialooggestuurd, systeemgericht, oplossingsgericht, competentiegericht en resultaatgericht werken centraal. Het (ortho)pedagogisch handelingskader komt tot uitdrukking in het biologisch, psychologisch, sociaal en zingevingsdomein. De uitdaging van elk mens is volgens Jeugdhulp Friesland een balans te vinden zodat er ruimte is voor deze vier domeinen, zowel afzonderlijk van elkaar als in samenhang.²²

2.3 De adolescentie

De jongeren die een zelfstandigheidstraining doorlopen, bevinden zich in de adolescentie, de levensfase tussen kindertijd en volwassenheid waarin groeiende zelfstandigheid wordt verwacht. Verantwoordelijkheid, onafhankelijkheid en vrijheid kenmerken de overgang van kind naar volwassene.²³ Zowel op biologisch en seksueel gebied, als in de relatie met ouders, verandert er veel. Acceptatie van leeftijdsgenoten en vrienden wordt belangrijker.²⁴ Ook het nadenken over morele kwesties en verdere ontwikkeling van de intelligentie is aan de orde.²⁵ Deze ontwikkelingen samen bepalen uiteindelijk het beeld dat de jongere heeft van zichzelf en van anderen.²⁶

De opvatting over wanneer de adolescentie overgaat in volwassenheid is de laatste decennia veranderd. Het begrip *emerging adulthood* is geïntroduceerd als nieuwe fase tussen adolescentie en volwassenheid.²⁷ Volgens Arnett is de dominante theorie van Erik Erikson - die verderop in dit hoofdstuk aan bod komt en die stelt dat de adolescentie (meteen) gevolgd wordt door volwassenheid - niet langer passend, omdat hedendaagse jongeren later vaste relaties aangaan en vaste banen krijgen. Bovendien laat recent

²¹ Jeugdhulp Friesland *Beschrijving van de module Jeugdcoach*. (Leeuwarden, Jeugdhulp Friesland: jaartal ontbreekt)

²² Jeugdhulp Friesland, *module Jeugdcoach*

²³ Rita Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie - III de puberjaren* (Houten: Bohn Stafleu van Lohum, 2009): 73

²⁴ Avery, R.J., Freundlich, M. "You're all grown up now: Termination of foster care support at age 18." *Journal of Adolescence* 32 (2009): 249

²⁵ Marcel van Aken en Wim Slot, "Inleiding", *Psychologie van de adolescentie - Basisboek* Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red) 11-22 (Baarn: HB-uitgevers, 2004): 11

²⁶ Van Aken en Slot, *Inleiding*, 11

²⁷ Jeffrey Jensen Arnett, "Emerging Adulthood: What is it, and what is it good for?", *Child Development Perspectives* volume 1, nr-2, (2007): 68

onderzoek zien dat de rijping van het brein zeker tot het 23^e jaar doorgaat, waardoor vandaag de dag uitgegaan wordt van een latere volwassenheid als voorheen werd aangenomen.²⁸ Negatieve factoren, zoals chronische stress, beïnvloeden, zo weten we nu, de rijping van het brein in negatieve zin en remmen zo de ontwikkeling van cognitieve vaardigheden als leren en onthouden.²⁹

Gezinseconoom Rosemary J. Avery meent dat we naar hedendaagse maatstaven pas van volwassenheid in cognitief en sociaal opzicht kunnen spreken, als mensen in hun 'derde decennium' beland zijn.³⁰ Toch is de emergentie aduulthood-fase niet een verschijnsel dat voor iedere jongere en voor elke cultuur op gaat. Jongeren die bijvoorbeeld te maken krijgen met armoede of ernstige problemen thuis, moeten volwassen keuzes en beslissingen nemen, terwijl zij daar in hun ontwikkeling mogelijk nog niet klaar voor zijn.³¹

Wat op de achtergrond ook een belangrijke rol speelt tijdens de adolescentie is de ontwikkeling van (sterke) emoties. In deze fase spelen die zowel bij jongens als meisjes een grote rol, omdat de hoeveelheid testosteron toeneemt. Daarom zijn adolescenten gevoeliger voor situaties waarin hun status of aanzien op het spel staat; sociale situaties dus waar anderen, vooral leeftijdsgenoten, een belangrijke rol in spelen.³² De invloed van ouders op emoties blijft ook in de adolescentie zeer groot.³³ Als ouders niet of ontmoedigend reageren op positieve emoties van hun kinderen, is er bijvoorbeeld een kans dat het kind een depressie ontwikkelt.³⁴

Adolescenten kunnen emoties intenser ervaren dan kinderen of volwassenen. Als zij positief beoordeeld worden door anderen wordt dat sterk positief ervaren, terwijl afwijzing sterk negatieve gevoelens oproept.³⁵ Jongeren ervaren in deze fase wat minder

²⁸ Marcel van Aken en Wim Slot, "Inleiding", *Psychologie van de adolescentie - Basisboek*. Wim Slot en Marcel van Aken (red) 15- 31 (Amersfoort: ThiemeMeulenhoff, 2019): 17

²⁹ Avery en Freundlich, *You're all grown up now*, 251

³⁰ Rosemary J. Avery, "An examination of theory and promising practice for achieving permanency for teens before they age out of foster care." *Children and Youth Services Review* 32 (2010): 400

³¹ Spanjaard en Slot, *Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook*, 16

³² Sander Thomaes en Sheida Novin, "Emotionele ontwikkeling in de adolescentie", *Psychologie van de adolescentie*, Wim Slot, Marcel van Aken (red), 143-159 (Amersfoort: ThiemeMeulenhof, 2019): 148

³³ Thomaes en Novin, *Emotionele ontwikkeling in de adolescentie*, 151

³⁴ Thomaes en Novin, *Emotionele ontwikkeling in de adolescentie*, 154

³⁵ Thomaes en Novin, *Emotionele ontwikkeling in de adolescentie*, 150

vaak positieve emoties, wat niet zo vreemd is omdat zij voor veel uitdagingen staan.³⁶ Emotie kan echter goed handelen in de weg staan als er bijvoorbeeld zorgen zijn met betrekking tot de eigen veiligheid of toekomst.³⁷

Al met al is de adolescentie een periode waarin jongeren een verhoogd risico lopen om emotionele problemen te ontwikkelen.³⁸ De doelgroep waar het in dit onderzoek over gaat, heeft vaak al problemen in de thuissituatie, gedragsproblemen en verslavings- en/of crimineel gedrag.³⁹ Soms is er sprake van armoede in het gezin, van onveiligheid, mishandeling of hebben negatieve levensgebeurtenissen plaatsgevonden, zoals de dood van een ouder. Maar de jongere kan ook in cognitieve zin beperkt zijn, een moeilijk temperament hebben of een stoornis.⁴⁰ Dat 'verhoogde risico' lijkt op hen betrekking te kunnen hebben.

2.4 Ontwikkelingstaken, identiteit en identiteitsvorming

Binnen de zelfstandigheidstrainingen wordt, zoals gezegd, gewerkt aan ontwikkelingstaken. Maar wat wordt daaronder verstaan en hoe houdt het verband met identiteitsvorming? Om die vraag te kunnen beantwoorden, moet kennisgemaakt worden met (psychoanalytisch) psycholoog Erik Erikson die identiteitsontwikkeling een centrale ontwikkelingstaak in de adolescentie noemt.⁴¹ Onder identiteit verstaat hij: 'As a subjective sense of an invigorating sameness and continuity, what I would call a sense of identity.'⁴²

Al decennia domineren zijn theorieën over identiteit en identiteitsvorming, en in zijn kielszog die van (klinisch- en ontwikkelings) psycholoog James Marcia, het wetenschappelijk debat. Erikson zegt dat een mens gedurende diens leven acht ontwikkelingsfases doorloopt. Iedere fase heeft nieuwe taken en uitdagingen. Om tot 'heelheid' in de identiteit te komen, is het een voorwaarde die taken te doorlopen.⁴³

³⁶ Thomaes en Novin, *Emotionele ontwikkeling in de adolescentie*, 149

³⁷ Avery en Freundlich, *You're all grown up now*, 249

³⁸ Thomaes en Novin, *Emotionele ontwikkeling in de adolescentie*, 153

³⁹ <https://jeugdhulpfriesland.nl/media/documenten/bibliotheek/Jeugdhulp-thuis/Jeugdcoach/jeugdcoach-folder.pdf>

⁴⁰ Spanjaard en Slot, *Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook*, 17

⁴¹ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 122

⁴² Erikson, *Identity: youth and crisis*, 19

⁴³ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 80

Tijdens de adolescentie, de vijfde fase, is er volgens Erikson sprake van strijd die voorwaarde is om richting aan het eigen leven te geven. Dit proces, dat uiteindelijk leidt tot die eigen identiteit, is geen sinecure. Een van de karakteristieken van deze levensfase is de identiteitsverwarring, een periode van 'wanorde', die dan optreedt, maar noodzakelijk is voor het werken aan een gevoel van identiteit.⁴⁴

De ontwikkelingstaak is een begrip uit de ontwikkelingspsychologie en verwijst naar de opgaven die zich aandienen in de verschillende levensfasen en die te maken hebben met biologische, psychische en sociale veranderingen.⁴⁵ ⁴⁶ Kohnstamm vat de taken samen in een vraag: 'Wat wordt van hem of haar verwacht?'⁴⁷ Die verwachting betreft de jongere zelf, diens naaste omgeving en de maatschappij. Het gaat dus om vaardigheden die de adolescent moet verwerven. Als de jongere daarin slaagt, levert dit persoonlijke groei op en zo een bijdrage aan de identiteit. De jongere is tevreden over zichzelf, de omgeving reageert positief en vertrouwen in het eigen kunnen ontstaat.⁴⁸ Dat laatste is nodig omdat iedere volgende levensfase ook weer uitdagingen – Erikson spreekt van 'crisis' - zal kennen. Wie er in slaagt de vaardigheden goed op te pakken wordt 'competent' genoemd.⁴⁹ Als dit verwerven van competenties niet (meteen) lukt, kunnen protectieve persoonseigenschappen behulpzaam zijn; een neiging tot autonomie, intelligentie of optimisme die bijdragen aan veerkracht.⁵⁰

Hoewel Erikson identiteitsvorming omschrijft als een centrale ontwikkelingstaak in met name de adolescentie, zegt hij ook dat die daarvóór al begint en een leven lang door zal gaan.⁵¹ Volgens Erikson is identiteit bovendien zowel in het wezen van het individu aanwezig als in het wezen van de cultuur van diens gemeenschap.⁵² Voor hem heeft identiteitsontwikkeling daarmee een sociale component waarin ouders, leeftijdgenoten en andere belangrijke omgevingsfiguren als een spiegel voor de jongere fungeren.⁵³

⁴⁴ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 212

⁴⁵ Luc Goossens en Koen Luyckx, "Theorieën over adolescentie", *Psychologie van de adolescentie*, Wim Slot en Marcel van Aken (red) 33- 52 (Amersfoort: ThiemeMeulenhoff, 2019): 34

⁴⁶ Spanjaard en Slot, *Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook*, 16

⁴⁷ Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, 63

⁴⁸ Goossens en Luyckx, *Theorieën over adolescentie*, 34

⁴⁹ Spanjaard en Slot, *Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook*, 14

⁵⁰ Spanjaard en Slot, *Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook*, 18

⁵¹ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 122

⁵² Erikson, *Identity, youth and crisis*, 22

⁵³ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 123

Sinds Erikson zijn acht ontwikkelingsfases formuleerde, is het nodige veranderd in de samenleving. In hun artikel *Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook – een update van het competentiemodel* benoemen Spanjaard en Slot niet alleen het ontstaan van een ‘nieuwe ontwikkelingsfase’ emergentie van de volwassenheid, ze noemen ook nadrukkelijk een enorme verandering sinds Erikson: de komst van internet en sociale media. Volgens de auteurs is de invloed daarvan op de ontwikkeling groot. Zij benoemen dit daarom als een nieuwe ontwikkelingstaak.⁵⁴

Spanjaard en Slot komen tot een indeling in zes leeftijdscategorieën tussen nul tot uiteindelijk 35 jaar. Kijkend naar de leeftijdscategorieën van Spanjaard en Slot vallen de drie jongeren uit dit onderzoek (bij aanvang alle drie zeventien jaar) in de leeftijdscategorie twaalf tot zeventienjarigen. Het gaat binnen deze leeftijdscategorie onder andere om thema's die te maken hebben met de positiebepaling ten opzichte van de ouders, vaardigheden opdoen en keuzes maken ten aanzien van werk en opleiding, leren om te gaan met instanties en autoriteiten, zorgen voor je eigen spullen en kamer en leren omgaan met internet en sociale media.

Omdat zeventien wel erg dicht tegen de ontwikkelingstaken van achttien tot drieëntwintig ligt en de jongeren gedurende het onderzoek achttien werden, is het zinvol ook naar de taken voor die leeftijdscategorie te kijken. Spanjaard en Slot geven immers aan dat de ontwikkeling beïnvloed wordt door ‘de interactie tussen het individu en de omgeving, tussen genetisch bepaalde factoren en maatschappelijke omgevingsfactoren.’ De ene jongere zal kortom eerder aan de volgende ontwikkelingstaak toe zijn, dan de ander.

Een aantal thema's van twaalf tot en met zeventienjarigen blijft in de leeftijdsfase achttien tot en met drieëntwintig staan, maar dikwijls wordt binnen dat thema meer gevraagd. Waar een twaalf tot en met zeventienjarige op de eigen kamer moet passen, moet er nu gezocht worden naar een eigen plek en moeten er genoeg financiële middelen voor handen zijn. Waar eerst ‘minder afhankelijkheid van ouders’ een doel

⁵⁴ Spanjaard en Slot, *Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook*, 16

was, is het contact nu gestoeld op zelfstandigheid. Waar eerst instanties kennen en ‘je plek weten’ een taak was, staat nu zelfredzaamheid en voor jezelf opkomen op de voorgrond. Vriendschappen en intieme relaties krijgen een meer duurzaam karakter. Slaagt de jongere er (met hulp) in de ontwikkelingstaken goed op te pakken, dan heeft dat een positieve uitwerking op het proces van identiteitsvorming. De opgedane ervaringen en verworven vaardigheden worden zo deel van de identiteit.

Een andere insteek voor het ontwikkelen van vaardigheden, is het werken aan menselijk kapitaal. In haar masterscriptie over de effectiviteit van de VertrekTraining, gebruikt Maaïke Vis de termen sociaal en menselijk kapitaal, twee begrippen die volgens haar aansluiten bij de vaardigheden en netwerkversterking die centraal staan in de VertrekTraining.^{55 56} Vis maakt gebruik van de theorie van Coleman en omschrijft sociaal kapitaal als volgt: ‘Sociaal kapitaal bestaat in de relatie tussen mensen, het bestaat uit de middelen die beschikbaar komen door de verbindingen die men heeft met anderen. Via iemands sociale netwerk komen allerlei emotionele, fysieke en financiële middelen van anderen beschikbaar.’⁵⁷

Volgens de Sociaal Economische raad ontwikkelt de samenleving zich steeds meer tot een netwerksamenleving waarbij het hebben van sociaal kapitaal meer kansen geeft op bijvoorbeeld een fijne baan en een financieel stevige basis. Zowel uit Nederlands als uit Amerikaans onderzoek blijkt dat sociaal kapitaal ook van groot belang is voor het welslagen van zelfstandigheid. Belangrijk voor het werken aan zelfstandigheid is de beschikbaarheid van ondersteunende ouders.⁵⁸ Naar wettelijke en maatschappelijke maatstaven vindt die zelfstandigheid vanaf het achttiende jaar plaats. Doorgaans is dit ook de leeftijd waarop de jeugdzorg de jongere loslaat. De vraag is of er voor de jongere die jeugdzorg verlaat familie of vrienden beschikbaar zijn die als sociaal kapitaal kunnen

⁵⁵ Maaïke Vis, *The ExitTraining in the promotion of social and human capital* (Gouda: Master Thesis Tilburg University, 2018): 9

⁵⁶ Maaïke Vis, *De ontwikkeling van sociaal- en menselijk kapitaal in de VertrekTraining* (Gouda: masterscriptie Tilburg University en Van Montfoort, 2019): 2

⁵⁷ James S. Coleman, “Social Capital in the Creation of Human Capital” *The American Journal of Sociology*, 96 (1988): 95-120.

⁵⁸ Leonieke Boendermaker, Karen van Rooijen, Tijne Berg en Cora Bartelink. *Residentiele zorg: wat werkt?* (Utrecht: NJI, 2013): 18

fungeren. Dikwijls is het er niet of weinig. Als de jongere bijvoorbeeld geen of nauwelijks contact met de ouder heeft, kan die diens sociale kapitaal ook niet inzetten.⁵⁹

Amerikaans onderzoek komt tot een soortgelijke conclusie: kinderen die vanuit een pleeggezin zelfstandig gaan wonen, missen nogal eens de steun van volwassenen en de (sociaal-economische) netwerken om die zelfstandigheid tot een succes te maken.⁶⁰ Om die reden is de kans groter dat zij thuisloos, werkeloos, ongewenst zwanger, of slachtoffer van misbruik worden, dat zij problemen krijgen met politie en justitie of gezondheidsproblemen ontwikkelen.⁶¹ Niet voor niets stelt dit onderzoek dat belangrijker dan wát ook voor jongeren op hun pad naar volwassenheid, het herstellen van het contact met familie is.⁶² Jongeren die de steun van familie moeten missen, staan op achterstand.⁶³ Coleman benadrukt echter dat sociaal kapitaal ook gevonden kan worden buiten het gezin, bijvoorbeeld binnen het onderwijs.⁶⁴ Coleman gebruikt hier andere woorden dan Erikson, maar hun conclusie komt overeen: de omgeving heeft invloed op de identiteitsvorming van de jongere.

De aanwezigheid van sociaal kapitaal is van belang voor het ontwikkelen van menselijk kapitaal. Menselijk kapitaal is een optelsom van de eigen kennis, ervaring en vaardigheden die opgedaan of aangeleerd zijn op school, in de opvoeding of in contact met vrienden.⁶⁵ 'Human capital is created by changes in persons that bring about skills and capacities that make them able to act in new ways,' stelt Coleman.⁶⁶ Hoe meer menselijk kapitaal een jongere bezit, des te groter diens kans op succes in het werken aan zelfstandigheid.

Uit het onderzoek dat Vis deed onder acht jongeren die tenminste drie maanden geleden een Vertrektraining hadden afgerond, blijkt dat zij ervaren dat hun menselijk kapitaal deels is versterkt.⁶⁷ Ten aanzien van de vraag of er een groei te constateren is in het

⁵⁹ Vis, *The ExitTraining*, 11

⁶⁰ Avery, *An examination of theory*, 399

⁶¹ Avery en Freundlich, *You're all grown up now*, 248

⁶² Avery, *An examination of theory*, 400

⁶³ Avery, *An examination of theory*, 402

⁶⁴ Coleman, *Social Capital in the Creation of Human Capital*, 113

⁶⁵ Vis, *De ontwikkeling van sociaal- en menselijk kapitaal*, 2

⁶⁶ Coleman, *Social Capital in the Creation of Human Capital*, 100

⁶⁷ Vis, *The ExitTraining*

menselijk kapitaal, stelt zij dat ‘enkele’ jongeren zeggen dat zij geleerd hebben te reflecteren. Dit heeft geleid tot meer zelfkennis en zelfstandigheid ‘op verschillende terreinen’.⁶⁸ Ten aanzien van sociaal kapitaal geldt dat jongeren tijdens de training leerden dat dit kapitaal hen kan helpen ‘wanneer het leven even tegenzit.’⁶⁹ Maar jongeren gaven ook aan dat de training voornamelijk had bijgedragen aan praktische en communicatieve vaardigheden.⁷⁰ Mogelijk merken de jongen *dát* er iets veranderd is, maar kunnen zij niet goed benoemen *wát*, concludeert de onderzoeker.⁷¹

Nu we een beeld hebben van wat onder ontwikkelingstaken, sociaal en menselijk kapitaal verstaan kan worden, kan verder stilgestaan worden bij de begrippen identiteit en identiteitsvorming. We lazen eerder al wat Erikson onder identiteit verstaat, namelijk ‘een subjectief gevoel van verkwikkende gelijkheid en continuïteit’.⁷² James Marcia formuleert het anders. Hij stelt dat je bent wie je bent, omdat in je identiteit je motieven, vaardigheden, ideeën en individuele geschiedenis samenkomen.⁷³

Van recenter datum is de definitie van identiteit van De Wit et al.: ‘De kenmerken die een persoon een gevoel van eigenheid en continuïteit geven en die de persoon tot één en dezelfde mens maken in de ogen van anderen.’⁷⁴ Deze definitie brengt de twee elementen van identiteit die Erikson onderscheidt (het eigen ‘wezen’ en het wezen van de cultuur van diens gemeenschap⁷⁵) bij elkaar en sluit zo, vanwege de expliciete aandacht voor ‘in de ogen van de ander’, goed aan bij dit onderzoek. Immers, de jeugdcoach kijkt als ‘de ander’ naar de jongere. Ziet de jeugdcoach ‘eigenheid en continuïteit’ en kan hij of zij iets bijdragen in de totstandkoming daarvan?

Als het gaat om identiteitsvorming wordt gekozen voor de eerder beschreven theorie van Erikson omdat die veelomvattend is en ook nu nog de basis vormt van menig theorie. Zijn theorie is becommentarieerd, verfijnd, geactualiseerd en aangevuld, maar

⁶⁸ Vis, *De ontwikkeling van sociaal- en menselijk kapitaal*, 20

⁶⁹ Vis, *De ontwikkeling van sociaal- en menselijk kapitaal*, 5

⁷⁰ Vis, *De ontwikkeling van sociaal- en menselijk kapitaal*, 5

⁷¹ Vis, *De ontwikkeling van sociaal- en menselijk kapitaal*, 6

⁷² Erikson, *Identity, youth and crisis*, 22, vertaling JvdM

⁷³ Anna van der Meulen en Lydia Krabbendam, “Ontwikkeling van het zelf en de identiteit.” *Psychologie van de adolescentie, basisboek*. Wim Slot, Marcel van Aken, (red) 161-179 (Amersfoort: ThiemeMeulenhoff, 2019): 163

⁷⁴ Harke Bosma, “Identiteitsontwikkeling.” *Psychologie van de adolescentie, basisboek*. Jan de Wit, Wim Slot, Marcel van Aken, (red), 125-142 (Baarn, HB Uitgevers, 2004): 127

⁷⁵ Erikson, *Identity, youth and crisis*, 22

Eriksons theorie is volgens Kohnstamm nog altijd het meest geciteerd als het gaat over het wezen van de adolescentie.⁷⁶ De Wit et al. menen dat de kracht in de theorie van Erikson ligt in het feit dat het zowel psychologische, biologische, geesteswetenschappelijke als cultureel-antropologische elementen bevat.⁷⁷

Zoals gezegd vindt de identiteitsontwikkeling volgens Erikson haar beslag door hoe de jongere zelf is, maar ook in interactie met de gemeenschap waarin de adolescent zich bevindt.⁷⁸ In andere woorden: 'Identiteit [is] steeds een spanningsveld tussen samenvallen met en afstand nemen van de ander, en dit van meet af aan.'⁷⁹ De belangrijkste kenmerken van de uiteindelijk gevonden identiteit, zijn: 'een gevoel zich thuis te voelen in het eigen lichaam, een gevoel van 'weten waarheen men gaat' en een innerlijke zekerheid dat men door de belangrijke mensen erkend en geaccepteerd zal worden.'⁸⁰

Het proces daar naartoe kan zwaar zijn, maar is onvermijdelijk en levert iets op. Wie als gevolg van de doorlopen strijd, een goed ontwikkelde identiteit heeft, weet om te gaan met veranderingen, zowel in één-op-één relaties als in de maatschappij als geheel.⁸¹ Hoe verder de identiteit gevormd is, hoe doelgerichter stappen gezet kunnen worden.⁸²

De identiteitsvorming gaat niet vanzelf en is evenmin vanzelfsprekend.⁸³ Door de constante veranderingen die onze complexe tijd met zich meebrengt, wordt het voor jongeren moeilijker te definiëren wie ze zijn en waar ze in geloven.⁸⁴ Vanwege continue veranderingen is er nooit sprake van een identiteitsvormingsproces dat helemaal 'af' is.

⁷⁶ Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, 66

⁷⁷ Jan de Wit, Guus van der Veer en Wim Slot, *Psychologie van de adolescentie - Basisboek* (Baarn: HB-uitgevers, 1995): 51

⁷⁸ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 23

⁷⁹ Paul Verhaeghe, *Identiteit* (Amsterdam: de Bezige Bij, 2012): 17

⁸⁰ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 165

⁸¹ Van der Meulen en Krabbendam, *Ontwikkeling van het zelf en de identiteit*, 163

⁸² Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, 113

⁸³ Van der Meulen en Krabbendam, *Ontwikkeling van het zelf en de identiteit*, 171. Auteurs verwijzen hier naar de theorie van Marcia.

⁸⁴ Laura Ferrer-Wreder, Carolyn Cass Lorente, William Kurtines, Ervin Briones, Steven Bussell en Ondina Arrufat. "Promoting Identity Development in Marginalized Youth." *Youth Journal of Adolescent Research* vol. 17 nr-2 (2002): 169

Jorrit Haarman⁸⁵ refereert in zijn masterscriptie over identiteitsvorming en geestelijke verzorging in de jeugdzorg aan godsdienstpsycholoog Hetty Zock als hij stelt dat het subjectieve gevoel waaruit de identiteit bestaat, voortdurend in beweging is. 'Een eerdere fase wordt geabsorbeerd in de latere fase, waarbij toenemende differentiatie plaatsvindt.'⁸⁶

De Wit et al. zetten op een rij wat er volgens hen gebeurt in die fase van identiteitsvorming: er worden stappen gezet in de richting van zelfregulatie en emotionele autonomie; er ontstaat een realistischer beeld van zichzelf en de eigen toekomst; de jongere kan zichzelf vanuit verschillende perspectieven bekijken, ziet de tegenstrijdigheden hierin en kan dit integreren in een eigen verhaal over het zelf; vragen naar authenticiteit van het eigen 'ik' worden steeds prangender en de jongere is zich steeds meer bewust van de verwachtingen die te maken hebben met volwassenheid, zoals het aangaan van bindingen.⁸⁷ De Wit et al. geven aan dat het proces van identiteitsvorming ook – bewust of onbewust – anticipeert op de toekomst waarbij waarden en normen een belangrijk richtsnoer vormen.⁸⁸

Nu een beeld geschetst is van wat er onder identiteit en identiteitsvorming wordt verstaan, kan stilgestaan worden bij wat typerend is voor dit proces in de adolescentie. Volgens Marcia staat 'exploreren' centraal om belangrijke keuzes te kunnen maken en op basis daarvan 'bindingen' aan te gaan.⁸⁹ Met exploratie doelt Marcia op de manier waarop waarden, overtuigingen en doelen worden onderzocht en geëxperimenteerd wordt met verschillende sociale rollen, plannen en ideologieën. Bindingen verwijst naar de keuze die volgt op exploratie en het vervolgens vasthouden aan overtuigingen, doelen en waarden.⁹⁰

⁸⁵ Jorrit Haarman, *Geestelijke verzorging en identiteitsvorming in de jeugdzorg* (Groningen: Masterscriptie aan Rijksuniversiteit Groningen, 2019): 17

⁸⁶ Hetty Zock, *A Psychology of Ultimate Concern: Erik H. Eriksons Contribution to the Psychology of Religion* (Amsterdam/New-York: Rodopi, 2004): 34

⁸⁷ Bosma, *Identiteitsontwikkeling*, 141

⁸⁸ Jan De Wit, Guus van der Veer en Wim Slot, *Psychologie van de adolescentie*, 51

⁸⁹ Van der Meulen en Krabbendam, *Ontwikkeling van het zelf en de identiteit*, 171

⁹⁰ Bart Soenens, Michael D. Berzonsky, Maarten Vansteenkiste, Wim Beyers en Luc Goossens. "Identity Styles and Causality Orientations: In Search of the Motivational Underpinnings of the Identity Exploration Process." *European Journal of Personality* 19 (2005): 430

Marcia gaat met zijn exploraties uit van de kracht van het doen, van ervaren. Terugdenkend aan de termen sociaal en menselijke kapitaal kan gesteld worden dat die kunnen zorgen voor betere kansen op zinvolle exploraties en bindingen. De jeugdcoachtrajecten leggen de nadruk op de ervaring. Door de groei van competenties te benoemen en versterken kan zelfvertrouwen en daarmee de identiteit groeien.⁹¹

Gevolg van een goed doorlopen exploratie is dat er sprake is van een identity achievement; een bereikt facet van identiteit dat blijk geeft van volwassenheid.⁹² Afhankelijk van de mate van exploratie en bindingen krijgt de adolescent in de theorie van Marcia een andere identiteitsstatus. Zo kan een jongere bindingen aangegaan zijn zónder (de kans tot) exploratie; de foreclosure status. Ook kunnen keuzes uitgesteld worden (moratorium status) of kan er verwarring zijn over welke binding al dan niet aangegaan wordt (identity diffusion status).⁹³

Hoewel Marcia's theorie als gezaghebbend geldt, is er ook kritiek. Volgens ontwikkelingspsychologen Bart Soenens en Koen Luyckx gaat met identity achievements het idee van een leven lang leren - zoals Erikson dat voorstelt - verloren.⁹⁴ Gedurende de adolescentie is volgens Kohnstamm sprake van het aangaan, het loslaten en veranderen van wat Marcia 'bindingen' noemt, waardoor de adolescent nog in beweging is.⁹⁵ Kohnstamm meent daarom dat de identity achievements te veel nadruk leggen op de uitkomst van een proces - de bereikte identiteit - en te weinig oog heeft voor de voortdurende veranderingen in de adolescent. Anderen menen dat Marcia de invloed van de ander - de gemeenschap bijvoorbeeld - op de ontwikkeling van de adolescent onderschat, terwijl Erikson die invloed nadrukkelijk wél benoemt.⁹⁶ Een visie zoals die van Marcia, lijkt jongeren, die door hun kwetsbaarheid meer tijd en hulp nodig hebben om te exploreren en om van daaruit stappen te kunnen zetten en bindingen aan te gaan, op achterstand te zetten.

⁹¹ Jongepier en Alarcon, *Databank effectieve jeugdinterventies*, 18

⁹² Marcia, *Identity in adolescence*, 61

⁹³ Van der Meulen en Krabbendam, *Ontwikkeling van het zelf en de identiteit*, 172

⁹⁴ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 124

⁹⁵ Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, 113

⁹⁶ Van der Meulen en Krabbendam, *Ontwikkeling van het zelf en de identiteit*, 173

Waar bij de theorie van Marcia de uitkomst van het proces van exploraties (en het aangaan van bindingen) centraal staat, benadert psycholoog Michael Berzonsky identiteitsvorming als een (sociaal-cognitief) informatieverwerkingsproces waarbij meer nadruk wordt gelegd op de input van het proces. Soenens en Luyckx beschrijven dit proces als de ‘cognitieve brillen waardoor het individu de werkelijkheid observeert en verwerkt.’⁹⁷ Dit gaat dus aan de exploratie vooraf.

Berzonsky koppelt zijn drie sociaal-cognitieve identiteitsstijlen, zijn drie ‘brillen’, vervolgens aan de identiteitsstatussen van Marcia. De manier waarop op gebeurtenissen of stressoren gereageerd wordt, hangt volgens Berzonsky af van de identiteitsstijl.⁹⁸ Berzonsky spreekt daarbij van de informatieve, de normatieve en diffuus-vermijdende identiteitsstijl.⁹⁹ Een adolescent in de moratorium status (Marcia) is actief aan het exploreren; de informatieve stijl (Berzonsky). Daarentegen exploreren adolescenten met een foreclure status (Marcia) juist niet; een normatieve stijl (Berzonsky). Zij zijn niet snel bereid hun identiteit te veranderen. Adolescenten met de identity diffusion status (Marcia) laat zich meer leiden door externe omstandigheden en komt daarom niet echt toe aan exploreren; de diffuusvermijdende stijl (Berzonsky).¹⁰⁰

De theorie van Berzonsky kan juist voor mensen die met adolescenten werken, zoals de jeugdcoaches van Jeugdhulp Friesland, belangrijke implicaties hebben.¹⁰¹ Uit onderzoek blijkt namelijk dat de identiteitsstijlen in belangrijke zin predictoren zijn voor succes op school en in werk.¹⁰² School en werk zijn twee thema’s die een belangrijk onderdeel uitmaken van het Jeugdcoachtraject. Door kennis te hebben van de verschillende stijlen, kan met gerichte interventies een informatiegeoriënteerde stijl gestimuleerd worden.¹⁰³ Juist bij deze stijl is de adolescent bereid tot het verbeteren van vaardigheden, advies te accepteren en goede resultaten te halen.¹⁰⁴

⁹⁷ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 126

⁹⁸ Michael D. Berzonsky, “Identity style and coping strategies.” *Journal of Personality* 60, nr-4 (1992): 771-788.

⁹⁹ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 126

¹⁰⁰ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 126

¹⁰¹ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 126

¹⁰² Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 127

¹⁰³ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 127

¹⁰⁴ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 127

Hierboven kwam al een aantal voorwaarden voor identiteitsvorming in de adolescentie aan de orde: de mogelijkheid om ontwikkelingsstaken te doorlopen; het leren omgaan met de voortdurende veranderingen; het strijden tegen identiteitsverwarring; de mogelijkheid te exploreren en daarna bindingen aan te gaan. Maar er zijn meer voorwaarden. Om te kunnen werken aan de eigen identiteit is volgens Erikson vertrouwen een basale voorwaarde: groeiend vertrouwen in het eigen kunnen, vertrouwen in de ander, vertrouwen in de toekomst.¹⁰⁵ Alle drie vormen van vertrouwen kunnen bij jongeren in de jeugdhulp ontbreken, terwijl zij juist duidelijk zo zoekende zijn naar vertrouwen, moed en hoop.¹⁰⁶

Jongeren die deelnemen aan een VertrekTraining ontbreekt het dikwijls aan vertrouwen in zichzelf en anderen als gevolg van een gebrek aan stabiliteit en negatieve ervaringen met hechting. Vertrouwen in de eigen toekomst ontbreekt eveneens.¹⁰⁷

Uit onderzoek onder jongeren die residentiele hulp krijgen binnen de jeugdhulp(plus) blijkt dat jongeren nogal eens een vertrouwenspersoon, iemand die accepteert en begrijpt, missen.¹⁰⁸

De Wit et al. wijzen op een andere voorwaarde voor een goed doorlopen van het proces van identiteitsvorming, namelijk een positieve affectieve relatie tussen adolescent en ouders voor het proces van identiteitsvorming. Juist binnen deze relatie leert een jongere verlangens uit te stellen, impulsen onder controle te krijgen en zich op anderen te richten.¹⁰⁹ Adolescenten die het aan een dergelijke relatie ontbreekt, kunnen als gevolg daarvan uitgeleverd zijn aan de eigen impulsen.¹¹⁰

Het al dan niet succesvol exploreren en dus werken aan de identiteit, heeft volgens ontwikkelingspsycholoog Harold Grotevant ook te maken met variabelen als hoge zelfwaardering, het goed kunnen inschatten van de eigen kwaliteiten en behoeften, de

¹⁰⁵ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 96

¹⁰⁶ Tjeerd van der Meer, Tjeerd. "Schipperen. Praktijkbeschrijving door een geestelijk verzorger." *Psyche & Geloof* 25/03 (2014): 186

¹⁰⁷ Jongepier en Alarcon, *Databank effectieve jeugdinterventies*, 16

¹⁰⁸ Inge Bramsen, Kees Willemse, Chris Kuiper, Mieke Cardol, *Eindrapport Mijn Pad - Mijn pad, mijn leven, mijn toekomst. Ontwikkeling van een routeplanner voor jongeren in de jeugdzorg*. (Rotterdam: Kenniscentrum Zorginnovatie, Hogeschool Rotterdam, 2015): 28

¹⁰⁹ De Wit, Van der Veer en Slot, *Psychologie van de adolescentie*, 276

¹¹⁰ De Wit, Van der Veer en Slot, *Psychologie van de adolescentie*, 276

eigen veerkracht en het openstaan voor nieuwe ervaringen. De aanwezig of juist afwezigheid van steun in het exploratieproces speelt ook een belangrijke rol in het al dan niet slagen daarvan.¹¹¹

Volgens het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) staat het werken aan een positieve identiteit in de top tien van beschermende factoren in opvoeden en opgroeien. Om positieve identiteit te bereiken zijn eigenwaarde, positieve verwachtingen over de toekomst, persoonlijke effectiviteit en een vertrouwen aan de maatschappelijke normen te kunnen voldoen, van cruciaal belang.¹¹² Als het echter aan deze voorwaarden ontbreekt, is er een risico dat er een negatieve identiteit ontstaat zoals Erikson en (ontwikkelings) psycholoog Leoandra Rogers dat noemen: ¹¹³ een identiteit die gebaseerd is op onwenselijk gedrag en keuzes die voortkomen uit het negatieve beeld dat de ander de jongere heeft voorgehouden en dat vervolgens door de jongere is geïnternaliseerd.¹¹⁴ De jongere wordt dan precies dát wat onverschillige anderen verwachten dat hij of zij zal worden: een mislukking.¹¹⁵ Onopgeloste conflicten uit eerdere levensfasen waardoor het vertrouwen in brede zin ontbreekt, vormen een risico.¹¹⁶

Ook practice based evidence laat voorwaarden en hindernissen zien in de mogelijkheid tot identiteitsvorming. Tjeerd van der Meer, geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland, wijst op de behoeftepiramide van Maslow die inzichtelijk maakt dat er veel voorwaarden zijn waar in ieders leven aan voldaan moet worden voor toegekomen wordt aan het maken van keuzes ten aanzien van de identiteit. Jongeren bij Jeugdzorg Friesland hebben te maken met een maatschappelijke weg die 'veeleisend, vol hobbels en teleurstellingen' is. Hij benadrukt dat er daarom niet altijd sprake is van keuzemogelijkheden terwijl dit binnen de Westerse samenleving wel wordt omarmd als het om identiteitsvorming gaat.¹¹⁷

¹¹¹ Harold D. Grotevant, "Toward a process model of identity formation." *Journal of Adolescent Research*, 2, (1987): 203-222

¹¹² <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Sterke-basis-voor-de-jeugd/Positieve-ontwikkeling-van-jeugd>

¹¹³ Leoandra Onnie Rogers, "Who am I, Who are we? Erikson and a transactional approach to identity research." *Identity An International Journal of Theory and Research* 18, nr-4 (2018): 285

¹¹⁴ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 174

¹¹⁵ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 196

¹¹⁶ Haarman, *Geestelijke verzorging en identiteitsvorming in de jeugdzorg*, 24

¹¹⁷ Van der Meer, *Schipperen*, 185

Het is volgens Van der Meer de vraag hoe een jongere, die door negatieve ervaringen niet kan identificeren met – wat hij noemt – (positieve) culturele ideaalbeelden, een eigen identiteit kan vormen. De negatieve ervaringen van de jongere maken dat het voor hen moeilijk is om zinvolle samenhang in de wereld te zien en vertrouwen te hebben in een eigen plek en rol in die wereld. ‘Heeft de maatschappij iets goeds voor hen? Worden ze gezien als waardevol? Ook aan die voorwaarde moet worden voldaan want zonder die overtuigingen is volgens Janoff-Bulman (1992) een gezonde identiteitsontwikkeling onmogelijk.’¹¹⁸

2.5 De rol van zingeving binnen identiteitsvorming

Na een beeld te hebben gekregen van het proces van identiteitsvorming komt nog een thema aan de orde dat raakt aan het werk van de geestelijk verzorger, de discipline waar deze masterstudent op afstudeert (en inmiddels in werkt).

Zingeingsvragen zijn van invloed op identiteitsvorming, zo leerde onder andere eerder onderzoek van masterstudent Jorrit Haarman. Hij concentreerde zich in 2019 op de vraag in hoeverre de geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland, Tjeerd van der Meer, een bijdrage levert aan de identiteitsvorming van jongeren. Zingeving ligt bij uitstek ten grondslag aan het werk van geestelijk verzorgers. Vragen als: ‘Wie ben ik echt’, ‘Waar hoor ik bij’, ‘Waar hoop ik op’, ‘Wat wil ik bereiken’ en ‘Wat zijn mijn doelen en competenties’ spelen zowel een rol in identiteitsvorming als in de gesprekken met de geestelijk verzorger.¹¹⁹ Om zingeingsvragen in de onderzoeksdata te kunnen identificeren, moet stilgestaan worden bij de vraag wat er onder zingeving verstaan wordt en hoe dit een rol speelt binnen identiteitsvorming.

In zijn artikel *Op zoek naar zingeingsgerichte interactie in de jeugdzorg* maakt praktisch theoloog André Mulder gebruik van een eigen toepassing, toegesneden op de doelgroep, van de definitie van zingeving van Smaling en Alma: ‘er is zingeving in het spel als jongeren gewaardeerd willen worden, behoefte hebben aan erkenning, ervaren dat ze ergens goed (competent) in zijn, verbondenheid beleven met anderen, zich goed voelen

¹¹⁸ Van der Meer, *Schipperen*, 186. Van der Meer verwijst naar Janoff-Bulman, R. (1992) *Shattered Assumptions: Towards a New Psychology of Trauma*. New York: Free Press.

¹¹⁹ Haarman, *Geestelijke verzorging en identiteitsvorming in de jeugdzorg*, 18

en werken vanuit hun innerlijke drive.^{120 121} Mulder onderscheidt naast existentiële en levensbeschouwelijke/religieuze zingeving ook alledaagse zingeving die niet alleen door reflectie plaatsvindt, maar ook in het alledaagse 'doen'.¹²²

Ferrier-Wreder et al. deden onderzoek naar een interventie-programma onder gemarginaliseerde Amerikaanse scholieren. Ook hierin werd uitgegaan van aanwezigheid van zingeving in het alledaagse doen. Het ontwikkelen van moreel besef vormt volgens deze onderzoekers een onderdeel van identiteitsontwikkeling. Het is juist in het werken aan praktische doelen, in het doen, dat een jongere zich – ook in morele zin - vormt. Juist door zelf verantwoordelijkheid en controle te nemen, ontdekt een jongere wat belangrijk voor hem is en waar hij in gelooft en leert daar ook pro-actief naar te handelen. Verantwoordelijkheid nemen kan gezien worden als een uitvloeisel van moreel handelen en dat te ontwikkelen is een wezenlijk deel van de adolescentie.¹²³

Ook geestelijk verzorger Van der Meer benadrukt het belang van het 'gewone doen' voor identiteitsvorming: 'We wandelen en praten in het bos of zitten en praten in restaurants zoals andere mensen dat ook doen. Zo ervaren ze echte aandacht voor indringende levensvragen en voelen ze zich vrij omdat ze behandeld worden als vrije individuen die onderdeel uitmaken van de samenleving.'¹²⁴

Volgens Mulder is de vraag 'Wie ben ik' een belangrijke vraag voor jongeren binnen de jeugdzorg, een vraag die hij 'existentieel' noemt. 'Jongeren zoeken naar wie ze zijn, in de context van hun afkomst (het gezin van herkomst) en werkend aan hun toekomst. Ze vertellen verhalen over wie ze zijn en in dat vertellen construeren ze betekenis. Al vertellend ontdekken ze wie ze zijn.'¹²⁵ De vraag naar wie je bent, werkt in belangrijke

¹²⁰ André Mulder "Op zoek naar zingevingsgerichte interactie in de jeugdzorg." *Psyche & Geloof* 25/03 (2014): 168

¹²¹ Adri Smaling en Hans Alma. "Zingeving en levensbeschouwing: een conceptuele en thematische verkenning." In *Waarvoor je leeft. Studies naar humanistische bronnen van zin*, H. Alma en A. Smaling (red), 17-35 (Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2010): 23

¹²² Mulder, *Op zoek naar zingevingsgerichte interactie in de jeugdzorg*, 168

¹²³ Ferrer-Wreder, Lorente, Kurtines, Briones, Bussell, Arrufat, *Promoting Identity Development in Marginalized Youth*, 170

¹²⁴ Tjeerd van der Meer, "Is MacDonalds freedom?" In *Learning from Case Studies in Chaplaincy Towards Practice Based Evidence & Professionalism*, Renske Kruizinga, Jacques Körver, Niels den Toom, Martin Walton, Martijn Stoutjesdijk (red), (Utrecht: Uitgeverij Eburon, 2021): 152 Vertaling JvdM

¹²⁵ Mulder, *Op zoek naar zingevingsgerichte interactie in de jeugdzorg*, 169

mate door in gedrag. Als een jongere met een zorgverlener spreekt over keuzes, bijvoorbeeld keuzes als het gaat om goed en kwaad, of het al dan niet naleven van regels, gaat het impliciet ook over 'wie ben ik'. Als het gaat om het uitstippelen van de toekomst speelt deze vraag explicieter een rol.¹²⁶ Voor jongeren die in verschillende 'werelden' (thuis, pleegzorg, jeugdzorg) opgroeien, is het moeilijker de weg naar dat 'ik' te vinden. In een veilige setting kan een jongere met een jeugdwerker oefenen in het omgaan met zingevingsvragen rondom dit 'ik'.¹²⁷

Mulder stelt zich deze veilige setting voor als een 'speelruimte' waar de jongere leert waar diens kracht ligt en kan werken aan diens identiteit. 'Analoog aan het begrip transitionele ruimte van Winnicott (Jongsma-Tieleman, 2002) zien we de speelruimte voor zin als een tussenruimte, een tussenruimte tussen de binnenwereld (vol met angsten, tekortkomingen, boosheden, dromen en verlangens) en de buitenwereld, die eisen stelt, die diagnosticeert, die taakafspraken maakt en beperkingen oplegt. Zowel jongeren als volwassenen hebben zo'n overgangsgebied tussen beide werelden nodig om zin te geven en om te gaan met levensvragen.'¹²⁸

Van der Meer meent dat de noden van jongeren alleen genoeg aandacht krijgen als gezien wordt hoe jongeren zin geven aan hun ervaringen en hoe zij hun identiteit vormgeven.¹²⁹ Volgens de geestelijk verzorger vraagt dit om een manier van werken die aandacht heeft voor wat hij het binnen*perspectief* noemt: het naast de jongere staan en aansluiting zoeken bij de beleving en taal van jongeren, in plaats van het buiten*perspectief* dat bijvoorbeeld spreekt in termen van behandel*perspectieven*. Juist in het binnen*perspectief* worden zin en onzin van wat er in het leven gebeurt, aangeraakt en is er aandacht voor diepere vragen zoals 'wie ben ik'.¹³⁰ Wat volgens Van der Meer centraal zou moeten staan, is dat de jongere ervan overtuigd raakt dat hij of zij van waarde is.¹³¹ Van der Meer constateert dat zingeving en spiritualiteit binnen jeugdhulp Friesland gezien worden als een vanzelfsprekende dimensie van de zorg waar

¹²⁶ Mulder, *Op zoek naar zingevingsgerichte interactie in de jeugdzorg*, 169

¹²⁷ Mulder, *Op zoek naar zingevingsgerichte interactie in de jeugdzorg*, 170

¹²⁸ Mulder, *Op zoek naar zingevingsgerichte interactie in de jeugdzorg*, 170, cursivering JvdM

¹²⁹ Van der Meer, *Schipperen*, 187

¹³⁰ Van der Meer, *Schipperen*, 187

¹³¹ Van der Meer, *Schipperen*, 152

in wordt geïnvesteerd.¹³² Haarman concludeert dit laatste zeker het geval is in het contact tussen de geestelijk verzorger Van der Meer en de jongeren omdat zij vrijheid, vertrouwen en geen veroordeling voelden. Zingevingvaardigheden hadden een positief effect op het reflectievermogen en dat hielp vervolgens regie te nemen over het eigen identiteitsvormingsproces.¹³³

2.6 Conclusie van dit hoofdstuk

De jongeren waarover het in dit onderzoek gaat en die ondersteuning zoeken in het zelfstandig(er) worden, bevinden zich in de adolescentie, een periode die zich kenmerkt door veel veranderingen op menig terrein. Om deze fase goed te kunnen doorlopen, hebben jongeren vaardigheden nodig, op het gebied van school of werk, wonen, sociaal netwerk, financiën en vrijetijdsbesteding. Daarnaast kenmerkt deze fase zich door een centrale plek voor identiteitsvorming. Daarin gaat het over vragen als: wie ben ik echt, wie wil ik zijn, waar hoor ik bij, waar hoop ik op.

Vaardigheden en identiteitsvorming lopen deels in elkaar over. Wie erin slaagt vaardigheden te leren, integreert deze vaardigheden (en de ervaringen daarnaartoe) in diens identiteit. Niet voor iedere jongere verloopt dit proces echter voorspoedig. Jongeren in de jeugdzorg missen bijvoorbeeld nogal eens steun in dit proces en mensen waarmee zij zich op een positieve manier kunnen identificeren. Soms hebben zij te maken gehad met ernstige zaken als misbruik, sterfte van een dierbare, hebben drugs gebruikt of hebben problemen met justitie. Dit alles kan hen op achterstand zetten in dit adolescentieproces.

In dit hoofdstuk zijn vele theoretische concepten besproken. Een aantal daarvan komt in de data-analyse niet terug. Allereerst betreft dat het concept *emerging adulthood* van Arnett. De jongeren in dit onderzoek zijn zeventien en achttien jaar. Het lijkt te vroeg om op die leeftijd al te kunnen constateren dat er bij hen sprake kan zijn van *emerging adulthood*; een predikaat dat terugkijkend en in een (wat) latere levensfase beter vastgesteld kan worden. Ook de *identiteitsstijlen* van Berzonsky worden in het onderzoek niet gezocht. Om over een dergelijk veelomvattend gegeven een uitspraak te

¹³² Van der Meer, *Schipperen*, 185

¹³³ Haarman, *Geestelijke verzorging en identiteitsvorming in de jeugdzorg*, 1

kunnen doen, is (veel) meer kennis van de levenshouding en keuzes van de jongere nodig dan op basis van een aantal geluidsfragmenten en interviews gegeven kan worden. Een derde gegeven dat waardevol is, maar geen deel uitmaakt van de analyse is het gegeven dat *emotie* (Avery, Thomaes) een belangrijke rol speelt in de adolescentie. Ook hiervoor geldt dat grondige bestudering nodig zou zijn om te beoordelen of de getoonde emotie een directe relatie heeft met het identiteitsvormingsproces. Het begrip *speelruimte* van Mulder lijkt van toepassing op de aard van het contact van de jongere en de jeugdcoach: in de gesprekken die zij voeren kunnen ze hun twijfels en problemen uiten en deze verhouden tot wat de buitenwereld van hen verwacht.

Welke begrippen worden wel meegenomen in dit onderzoek? Een van de behulpzame begrippen in het zoeken naar identiteitsvorming is het *binnenperpectief* van Van der Meer omdat het hier om een concept gaat dat de jongere in relatie tot de jeugdcoach betreft. Ook (de behoefte en noodzaak tot) het *exploreren* van Marcia is typerend en komt onder andere terug. *Vertrouwen*, in iedere zin van het woord, *niet-oordelen en vrijheid*, de drie centrale begrippen van Haarman, zullen ook heel bruikbaar blijken, verbinden dit onderzoek aan het zijne en draagt zo hopelijk bij aan het langjarige onderzoek van Jeugdhulp Friesland. In meer algemene zin kan onder andere gezocht worden naar de aanwezigheid en betekenis van affectieve relaties.

De in dit hoofdstuk beschreven theoretische concepten gelden daarvoor als meetlat. In tabel 1 op de volgende bladzijde zijn deze voor de overzichtelijkheid schematisch in kaart gebracht.

Tabel 1 Eigenschappen, voorwaarden en gevolgen van de adolescentie

Eigenschappen	Voorwaarden positief verloop	Gevolgen
Ontwikkelen van intelligentie, seksualiteit, lichaam, moreel besef (De Wit en Slot, Kohnstamm, Ferrer-Wreder)	Aanwezigheid affectieve relaties (De Wit, Erikson), culturele ideaalbeelden (Van der Meer), vrouwenspersonen (Bramsen), sociaal kapitaal/ sociaal netwerk (Vis, Spanjaard)	Bij goed verloop: Verantwoordelijkheid, onafhankelijkheid (losmaken van de ouders), vrijheid (Kohnstamm), vertrouwen in zelf, in ander, in toekomst (Erikson), gegroeid menselijk kapitaal (Vis), thuisvoelen in het eigen lichaam, 'weten waarheen men gaat' (Erikson)
Uitvoeren ontwikkelingsstaken (Erikson, Spanjaard), identiteitsverwarring (Erikson)	Mogelijkheid ontwikkelingsstaken uit te voeren (Erikson), 'oplossen' identiteitsverwarring.	Competent gedrag (Spanjaard)
Noodzaak tot exploreren (Marcia) Ontwikkelen eigen identiteitsstijl (Berzonsky)	Mogelijkheid, rust en tijd tot exploreren (Marcia)	Exploraties worden bindingen (Marcia)
Zoeken naar zin (Van der Meer, Mulder) en construeren van betekenis (Mulder)	Ervaren van waarde en zin, aandacht voor het binnenperspectief (Van der Meer) - Mogelijkheid tot het delen van het eigen verhaal, aanwezigheid speelruimte (Mulder)	Ervaren van zin (Van der Meer)
Stappen in zelfregulatie & emotionele autonomie; realistisch beeld van zichzelf & toekomst; in staat zichzelf vanuit verschillende perspectieven te bekijken, tegenstrijdigheden integreren in verhaal over het zelf; prangende vragen tav authenticiteit; steeds meer bewust van verwachtingen tav volwassenheid (De Wit), grote rol voor emotie (Avery, Thomaes)	Afwegigheid (te) belastende factoren, zoals stress (Avery) & geldgebrek (Spanjaard) Vertrouwen, vrijheid, niet oordelen (Erikson, Haarman) (Hoge) zelfwaardering, inschatten eigen capaciteiten en behoeften, veerkracht, openstaan voor nieuwe ervaringen (Grotevant, Spanjaard)	Gegroeid zelfinzicht, realistisch beeld van zelf en toekomst, verhaal over het zelf, beeld van verwachtingen t.a.v. volwassenheid (De Wit)
Leren omgaan met voortdurende veranderingen (Van der Meulen)		Bij minder goed verloop: Afwegigheid/mindere aanwezigheid punten hierboven Kans op ontwikkelen negatieve identiteit (Erikson)
Ontluikende volwassenheid als nieuwe fase (Arnett)		Exploreren lukt niet, geen mogelijkheid voor bindingen (Marcia) Grotere kans op werkloosheid, misbruik, slachtofferschap, gezondheidsproblemen, problemen met justitie (Avery) Ervaring van waarde te zijn en zin ontbreken (Van der Meer)

3 Onderzoeksmethode en onderzoeksresultaten

3.1 Inleiding op het hoofdstuk

In dit hoofdstuk wordt eerst uiteen gezet voor welke onderzoeksmethode gekozen is. Daarna wordt de analyse van de onderzoeksdata gepresenteerd. In dit hoofdstuk wordt ook gekeken hoe de centrale begrippen uit het theoretisch kader in de data te herkennen zijn en in hoeverre deze mogelijk bijdragen aan identiteitsvorming.

3.2.1 De onderzoeksmethode

Er is gekozen voor een diepgaand, iteratief, kwalitatief onderzoek waarbij drie case-studies geanalyseerd zijn. Dit kwalitatief onderzoek bestond uit twee onderdelen: literatuurstudie en een meervoudige casestudie die middels gespreksanalyses en interviews vorm heeft gekregen. Er is tot een casestudie besloten, om zo data van drie verschillende trajecten met elkaar te kunnen vergelijken. Het betroffen drie langdurige trajecten, van drie (bijna) even oude jongeren met drie zeer ervaren jeugdcoaches. Deze overeenkomsten maakten dat vergelijken gerechtvaardigd is. Wel is de (thuis)situaties en de problematiek van de jongeren heel verschillend.

Voordat voor deze aanpak gekozen werd, was het een overweging de jongere en de jeugdcoaches na ieder gesprek een aantal vragen voor te leggen om er achter te komen wat er in het gesprek aan de orde was geweest. Maar de gedachte was dat dit de jongere en de jeugdcoach te veel ruimte zou geven de data te sturen en/of onderwerpen of opmerkingen die in het kader van het onderzoek relevant zouden kunnen zijn te vergeten of om andere redenen weg te laten. Bovendien zou dit na afloop van een gesprek nog eens extra tijd vragen van de jeugdcoach en de jongere wat mogelijk een aanslag zou kunnen zijn op hun motivatie om mee te doen.

Door opnames van gesprekken te (laten) maken door de jeugdcoaches tijdens drie achtereenvolgende gesprekken, kon tot op detail bestudeerd worden welke onderwerpen er aan de orde kwamen in het contact tussen jeugdcoach en jongere, hoe lang en diepgravend er over deze onderwerpen gesproken werd, wie het onderwerp te berde bracht en op welke toon. Vragenlijsten zouden al deze informatie niet of minder

geboden hebben. Bewust werd gekozen voor geluidsopnames en niet voor beeldopnames omdat dit mogelijk de spontaniteit (meer) weggenomen zou hebben.

Omdat dit een nulmeting betrof, kon onderzocht worden of identiteitsvormende onderwerpen spontaan aan de orde waren geweest. Door er aansluitend interviews met zowel jeugdcoach als jongere aan toe te voegen, kon gericht gevraagd worden naar hoe het traject (tot dan toe) ervaren is. Als er in de opgenomen gesprekken geen of weinig sprake was van identiteitsvormende thema's, kon dat in de interviews aangevuld of gecorrigeerd worden door jongere en jeugdcoach. Door met de jongere en de jeugdcoach apart te spreken tijdens de interviews, konden beide vrijuit spreken en door open vragen te stellen, kregen zij alle ruimte hun ervaringen en gedachten te delen. Vooraf werd anonimiteit benadrukt. Dit bleek van belang voor zowel de jongere als de jeugdcoach en hielp hen meer vrijuit te spreken.

3.2.2 De meervoudige casestudie

Het onderzoek betrof drie koppels van een jeugdcoach en een jongere, in deze studie traject A, B en C genoemd. Voor de start van het onderzoek is een brief uitgegaan naar alle jeugdcoaches van Jeugdhulp Friesland (bijlage 1). Daarna heeft een online kennismaking met de jeugdcoaches plaatsgevonden waar onderzoeksonderwerp en onderzoeksdoel zijn gepresenteerd, vragen zijn beantwoord en om medewerking is gevraagd. Vervolgens hebben zich twee jeugdcoaches gemeld. Omdat van meet af aan duidelijk was dat minimaal drie koppels mee zouden moeten doen om gesprekken te kunnen vergelijken, is opnieuw een verzoek voorgelegd aan alle jeugdcoaches. Daarop meldde zich een derde koppel.

De drie jongeren voldeden aan de volgende criteria: in zorg bij Jeugdhulp Friesland, zestien jaar of ouder, onderweg naar (meer) zelfstandigheid of net op eigen benen. Voor de leeftijd zestien jaar of ouder werd gekozen omdat zelfstandigheid rond die leeftijd aan de orde komt en omdat een jongere vanaf die leeftijd zonder toestemming te vragen deel kan nemen. (De trainingen worden aangeboden vanaf vijftien jaar.)

De drie jeugdcoaches werd gevraagd drie aansluitende gesprekken op te nemen. Om er achter te komen of er in het traject tot dan toe aandacht voor het thema geweest is en

hoe, volgde na het analyseren van de opnames een kwalitatief semi-gestructureerd interview, met de jeugdcoach en de jongere. De onderzoeker heeft voorafgaand aan de opnames geen contact gehad met de jongere om zo de gespreksvoering niet onnodig te beïnvloeden.

Het onderwerp van het onderzoek werd wel kort genoemd in de brief aan de jeugdcoaches en in de toestemmingsverklaringen voor de jeugdcoaches en de jongeren (bijlagen 2 en 3). Zowel de jongere als de jeugdcoach stemden (informed consent) in met de opnames, met het opslaan van die opnames en met een interview. Daarin werd ook vastgelegd dat de jongeren als dank een cadeaubon van vijftien euro zouden krijgen. Van één koppel heeft de onderzoeker uiteindelijk twee gespreksopnames gekregen. Vanwege persoonlijke omstandigheden van de betreffende jongere, lukten drie opnames niet op tijd. Alle gespreksopnames zijn getranscribeerd.

Twee van de interviews met jeugdcoaches hebben vanwege de Corona-maatregelen online plaatsgevonden. Het derde interview, waarbij ook een stagiair jeugdcoach aanwezig was, vond plaats ten kantore van Jeugdhulp Friesland. De drie jongeren heeft de onderzoeker fysiek ontmoet; één ontmoeting vond plaats bij de jongere thuis, één – vanwege te krappe behuizing en coronaregels - in de auto van de onderzoeker en één ten kantore van Jeugdhulp Friesland. De interviews met de jeugdcoaches duurden gemiddeld een uur, die met de jongeren circa een half uur.

De vragen aan de jeugdcoaches gingen over het Jeugdcoachtraject in algemene zin (bijlage 4) en over het specifieke traject met deze jongere, waardoor deze vragen verschilden per jeugdcoach. Ook werd gevraagd hoe de jeugdcoach zelf identiteitsvorming herkende in het traject. Daarnaast werd gevraagd of de jeugdcoach meent dat er genoeg aandacht voor dit onderwerp is binnen de jeugdcoachmethodiek.

De formulering van de vragen werd aangepast op de jonge doelgroep. Om het ijs te breken, werden eerst eenvoudige vragen gesteld, bijvoorbeeld over leeftijd, over wanneer hij of zij begonnen is met het traject en hoe vaak er contact is met de jeugdcoach. Daarna kwamen vragen aan de orde over de reden voor het jeugdcoachtraject, de leerdoelen, het inmiddels geleerde en het contact met de

jeugdcoach. Ook werd gevraagd naar hoe de jongere zichzelf ziet, in hoeverre het traject daar verandering in gebracht heeft en hoe de jongere diens toekomst ziet (bijlage 5).

Voor de jeugdcoachtrajecten zijn aan de start van het traject naast algemene (school, financiën, wonen, etc) ook specifieke, persoonlijke doelen (bijvoorbeeld relatie met moeder, woederegulering) geformuleerd. Om die reden verschillen de onderwerpen die in de gesprekken aan de orde komen. In de gespreksopnames komen verschillende onderwerpen aan de orde, die zich niet (altijd) met elkaar laten vergelijken. Daarom is er voor gekozen de trajecten los van elkaar te analyseren. In hoofdstuk vier volgen algemene bevindingen.

In de analyse van de data is gekozen voor deductie. Alle gespreksopnames en interviews zijn getranscribeerd. In het theoretisch kader zijn algemene theoretische thema's beschreven. Deze zijn schematisch bijeengezet in eigenschappen, voorwaarden en gevolgen binnen het proces van identiteitsvorming (bladzijde 32). Vervolgens zijn de data uit de geluidsfragmenten en de interviews naast de kernconcepten uit dit schema gelegd en gecodeerd.

3.3 De analyse van traject A

3.3.1 De casus

De jeugdcoach heeft voor aanvang van het onderzoek de volgende informatie verstrekt over het Jeugdcoachtraject: Jongere A is tijdens het onderzoekstraject achttien geworden en al langere tijd bekend bij Jeugdhulp Friesland. Hij doorloopt sinds een klein jaar het lange Jeugdcoachtraject en woont bij zijn oma. Directe aanleiding voor het traject zijn problemen op school waardoor spanningen thuis zijn ontstaan. In het traject spelen daarnaast woederegulering en zelfstandigheid een rol. Jongere en jeugdcoach leerden elkaar bij de start van het Jeugdcoachtraject kennen en hebben wekelijks contact.

3.3.2 De gesprekken traject A

In de drie gesprekken is aandacht voor de praktische facetten van de schoolgang, zoals het regelen van studiefinanciering. A regelt een en ander zelf, maar deelt de stappen in dit proces met zijn jeugdcoach. Die informeert, controleert en adviseert. De jeugdcoach

geeft A in het tweede gesprek een compliment als blijkt dat A papieren rond studiefinanciering gecontroleerd heeft en daarin een fout heeft ontdekt: 'Wat goed dat je dat nog even gezien hebt, man!'

Waar A en de jeugdcoach vooral over spreken in twee van de drie gesprekken, is over hoe het onderwijs ervaren wordt. De jeugdcoach brengt eerdere (niet opgenomen) gesprekken in herinnering waar A zei geen zin meer in school te hebben. De jeugdcoach spreekt uit dat hij ten aanzien van A's houding over school verandering lijkt te zien. A beaamt die verandering en vertelt hoe hij tot kort niet kon wachten tot hij van de 'kutzooi' af zou zijn vooral omdat hij meer moest doen dan studiegenoten.

A: 'Mar ik hie eerst ek sa iets fan, ja en dan moat ik al dat ekstra kutwurk meitsje, en dat hoecht de rest dat net en dit en dat, mar toen wie ik oan de gong en it is best wol simpel.'

De jeugdcoach: '... het is wel heel mooi hoe jij van gedachten [verandert], dus dat je ergens als een rijstebrij berg tegenaan ziet en dan later denkt, het valt ook wel mee.'

A zegt nu minder na te denken over wat er voor school moet gebeuren en het huiswerk gewoon te maken. De jeugdcoach: 'Het is wel mooi dat je daar ook wat rust in gevonden hebt.' A beaamt dat hij gezocht heeft naar rust in zijn hoofd. Hij wilde niet meer zo nadenken, zegt hij. A reflecteert daarna (vanuit zichzelf) op waarom hij nu anders tegen school aankijkt dan voorheen. 'Ik woe net dat ien my opdringt,' zegt A.¹³⁴ Hij zegt nu te snappen dat hij het diploma niet zonder inspanning krijgt. A: 'Kinst lulk wurde, kist kwea wurde, kinst dwaan watsto wolst, gjinst het net krije.'¹³⁵ In het derde gesprek vertelt A een extra studiejaar te overwegen.

Een ander terugkerend onderwerp in de gesprekken is het omgaan met boosheid. A vertelt dat hij zich onlangs iets te laat bij de tandarts meldde en daar de wind van voren kreeg. A vindt dat onterecht, zegt hij, omdat hij nooit eerder te laat kwam en juist altijd op de tandarts moet wachten. A: 'Ik sei jimme stekke die ôfspraak mar yn jim reet.'¹³⁶ Daarna is hij vertrokken.

¹³⁴ 'Ik wilde niet dat iemand mij iets oplegde.'

¹³⁵ 'Je kunt boos worden, je kunt kwaad worden, je kunt doen wat je wilt, maar je zal het niet krijgen.'

¹³⁶ 'Ik zei, jullie steken die afspraak maar in je reet.'

De jeugdcoach: 'Ik ken jou wel een beetje hè [A: 'ja'], de kont tegen de krib als je in het nauw wordt gebracht. Herken je dit van vroeger?'

A gaat op dat 'vroeger' niet in, waarna de jeugdcoach het wat later in het gesprek opnieuw te berde brengt. Nu zegt A dat hij 'een probleem' herkent. Eerst wordt hij kwaad, zegt hij, dan volgen boze woorden en daarna loopt hij weg. A zegt dat hij zelf inziet dat hij 'oogkleppen' voor krijgt als hij echt boos is. A zegt dat hij vindt dat de tandarts hem onredelijk heeft behandeld, maar nu hij erop terugkijkt, zegt hij dat hij het misschien anders aan had kunnen pakken. 'It [hie] wol wat oars kint'¹³⁷.

De jeugdcoach zegt dat er niets mis is met zeggen wat je vindt, maar dat het een keuze is hoe je dat doet. De jeugdcoach: 'Dat je denkt van hé, ik blijf bij mijn punt, maar ik loop niet weg.'

Tijdens de drie gesprekken wordt bovendien veel gesproken over maatschappelijke thema's, bijvoorbeeld over het Nederlandse en Amerikaanse zorgsysteem en demonstreren. Als er in Urk een Corona-teststraat in brand gestoken is, noemt A dat 'dom' omdat die juist bedoeld zijn mensen te helpen. De jeugdcoach vraagt A wat zijn verklaring voor dit gedrag is. A concludeert dat het 'stoerdoenerij' is. Dat hij ook niet blij is met de maatregelen maar het niet wil afreageren op mensen die er – in zijn woorden - ook niets aan kunnen doen. De jeugdcoach concludeert: 'jij denkt blijkbaar na. Dat is het verschil.'

3.3.3 De interviews van traject A

De jongere: Gevraagd naar het belangrijkste dat hij tijdens het traject tot nu toe geleerd heeft, zegt A: 'No it is foarnamelijk dat ik net te lilck moat wurde. Alles fuort smyte. Dat ik mear oer dingen nei gjin tinke, der hat hy my by holpen.'¹³⁸

A omschrijft zichzelf met woorden als 'dwars' en 'dwaas' en als iemand die 'altijd' en in 'alles' de grenzen zoekt. Hij zegt ook dat hij tijdens het traject minder agressief geworden is. 'No kin ik mysels wol ynhâlde.'¹³⁹

¹³⁷ 'Het [had] wel wat anders gekund'

¹³⁸ 'Nou het is met name dat ik niet te boos moet worden. Alles weg gooien. Dat ik meer over dingen na ga denken, daar heeft hij mij mee geholpen.'

¹³⁹ 'Nu kan ik me wel inhouden.'

A zeg dat hij ('sunder twivel') alles met zijn jeugdcoach kan bespreken. Het gaat dan lang niet altijd over de oorspronkelijke hulpvraag. Als A ergens mee zit, kan hij bellen, ook buiten kantoortijden, zegt A. Voor A is dit belangrijk, zegt hij, omdat eruit blijkt dat zijn jeugdcoach écht in hem geïnteresseerd is. A zegt dat hij zich door zijn jeugdcoach begrepen voelt. Als de jeugdcoach twijfelt wat A bedoelt checkt hij dit door het in zijn eigen woorden te herhalen, zegt A.

Niet alleen uit de woorden die A kiest, maar vooral ook uit de stellige toon van die woorden, blijkt dat A zijn jeugdcoach vertrouwt. '100%,' zegt A. Hij zegt dat het traject zijn vertrouwen in andere mensen niet heeft beïnvloed. 'Het is net fan: ik fertrouw ien no mear of minder.'¹⁴⁰ Hij zegt vooral over en voor zichzelf te leren en minder na te denken over anderen. Als het over zijn toekomst gaat, legt hij zich niet vast, zegt A, maar hij zegt wel: 'Ik wol graach selfstandig wêze'¹⁴¹ en 'Ik sjoch wol wer it my bringt.'¹⁴² Gevraagd naar wat het belangrijkste voor hem is in zijn leven, zegt A: 'dat ik dwaan kin wat ik wol.'¹⁴³

De jeugdcoach: Uit het interview met de jeugdcoach blijkt dat voor hem autonomie en verantwoordelijkheid in het werk met jongeren centraal staan. In zijn woorden betekent dit: 'hoe ga jij zelf je leven indelen zodat je op een goede en gezonde manier leeft en aan de dingen toe komt die belangrijk voor je zijn en voor je ontwikkeling.' Het benoemen en analyseren van ervaringen helpt de jongere zijn/haar eigen gedrag te begrijpen, zegt de jeugdcoach en dat helpt om bewuster te kunnen kiezen. Als voorbeeld noemt de jeugdcoach het boos weggelopen van A.

De jeugdcoach: 'Dat was zijn strategie [...] toen heb ik het met hem gehad over, waar komt dat nou vandaan? [...] Dus eigenlijk ben je dan bezig met, wie ben je, hoe ben je zo geworden, en wat betekent dat nou voor de toekomst? En wat is daar goed in? En wat is handig? Wat moet je vooral vasthouden? Wat [...] werkt je tegen?'

¹⁴⁰ 'Het is niet van: ik vertrouw nu een ander meer of minder.'

¹⁴¹ 'Ik wil graag zelfstandig zijn.'

¹⁴² 'Ik zie wel waar ik terecht kom.'

¹⁴³ 'Dat ik kan doen wat ik wil.'

Als basishouding naar jongeren als A toe, noemt de jeugdcoach twee dingen: rust brengen en hen laten beseffen dat ze er mogen zijn. Betrokkenheid en niet oordelen noemt de jeugdcoach ook belangrijk. Over dat laatste: 'volgens mij heb ik het daar ook mee gered, omdat ik hem niet veroordeelde maar gewoon naast hem ging staan.' Vertrouwen is ook ontstaan, zegt de jeugdcoach, door A een keer streng te corrigeren. A ervoer dat volgens hem als iets positiefs: de jeugdcoach liet hem niet verzuipen. De jeugdcoach zegt dat hij eigen ervaringen met A deelt als dit het groeiproces van A ten goede kan komen. Ook is er wat de jeugdcoach betreft geen grens aan wat er besproken kan worden. Ten aanzien van de gesprekken over maatschappelijke thema's, zegt de jeugdcoach: '[...] want ik vind dat mooi, dat jongeren betrokken zijn bij de samenleving en dat je, en dan vind ik het mijn taak ook om te duiden van waarom dingen gebeuren ofzo vanuit mijn optiek.' Bewust, zegt de jeugdcoach, legt hij A's woorden soms in andere woorden nog eens aan hem voor en zoekt met A naar de diepere betekenis ervan. 'Ja, maar dat vind ik ook identiteitsvorming. [...] Verrek, dit is wat ik eigenlijk zeg.'

3.3.4 Wat is in traject A te herkennen ten aanzien van identiteitsontwikkeling:

In deze casus komt een aantal theoretische concepten terug. Zo is er sprake van *vertrouwen* tussen de jeugdcoach en de jongere op verschillende niveaus: de jeugdcoach zet A aan tot *zelfstandig handelen* (studiefinanciering) en lijkt hem - door hem te complimenteren - het vertrouwen te willen geven dat hij capabel is. A geeft in het interview aan zijn jeugdcoach helemaal te vertrouwen en alles bespreekbaar te kunnen maken. Dat blijkt ook uit de gesprekken die een heel ontspannen indruk maken. Er wordt gelachen en naar elkaar geluisterd. Vertrouwen in jezelf, in de ander en in de toekomst is volgens Erikson cruciaal voor een positieve identiteitsvorming. Het vertrouwen van de jongere en de jeugdcoach in elkaar en het vertrouwen van de jeugdcoach in A's capaciteiten, zegt echter nog niets over het vertrouwen van A in de wereld om hem heen. Hij zegt in het interview dat hij anderen niet meer of minder vertrouwt sinds de start van het traject. Hij laat zich ook niet uit over óf hij mensen vertrouwt. Ook zegt A niets over het al dan niet hebben van vertrouwen in zijn eigen de toekomst. Hij zegt daar nog niet te veel mee bezig te willen zijn.

Tegelijkertijd heeft A wel besloten weer naar school te gaan. Uit A's bevestiging dat hij anders tegen school aankijkt dan voorheen, zou kunnen blijken dat hij *geëxploreerd* heeft en overtuigd geraakt is van de waarde van school (Marcia). Ten aanzien van het dagen van *verantwoordelijkheid* - een cruciaal begrip voor Kohnstamm en ook door de jeugdcoach benoemd als een belangrijk uitgangspunt voor hem in het ondersteunen van A - geeft A aan zich te realiseren dat hij zelf verantwoordelijk is voor het halen van een diploma. Tegelijkertijd zegt A dat hij niks opgedrongen wil krijgen en vrij wil zijn om dingen uit te proberen en keuzes te maken. Of A er klaar voor is de verantwoordelijkheid tot het eind van de opleiding toe te dragen, zich te *binden* en bereid is daar een zekere vrijheid voor in te leveren, moet de toekomst nog uitwijzen.

A lijkt zeker in staat te *reflecteren* op zijn eigen gedrag (oa De Wit, Kohnstamm). Dat blijkt onder andere uit het gesprek over de ruzie met de tandarts. Als A zegt dat hij zijn boosheid anders had kunnen uiten dan door weg te lopen, getuigt dit van zelfinzicht wat past bij een positieve *cognitieve ontwikkeling* tijdens de adolescentie (Avery, De Wit et al.). Vraag daarbij is of dit beklijft en zorgt voor ander gedrag in soortgelijke toekomstige situaties. Zijn jeugdcoach geeft in het interview aan dat hij dergelijk gedrag bewust met A analyseert. A zegt tijdens zijn interview dat hij tijdens het traject geleerd heeft zichzelf beter in de hand te houden als hij boosheid voelt opkomen. Hij is 'minder' agressief en heeft dus positieve stappen gezet in zijn ontwikkeling.

In het gesprek over het conflict met de tandarts, spreekt de jeugdcoach *geen oordeel* uit (Haarman). Op andere momenten doet hij dat ook niet. Hij bespreekt wel met A hoe hij voor zichzelf op kan komen (een ontwikkelingstaak, passend bij zijn levensfase, Spanjaard) omdat er niets mis is met het zeggen wat je vindt. De jeugdcoach lijkt voor het *binnenperspectief* (Van der Meer) te kiezen: naast de jongen staan en zijn beleving centraal stellen. A lijkt dat ook zo te ervaren. A spreekt met veel waardering over de inzet van de jeugdcoach en vindt het fijn dat hij zijn best doet hem te begrijpen. Tussen de jongere en de jeugdcoach lijkt sprake te zijn van een affectieve relatie (De Wit). Dat A minder nadenkt over wat anderen vinden/willen, zou kunnen duiden op emotionele autonomie (De Wit et al.). Tegelijkertijd houdt hij veel rekening met zijn oma, waar hij duidelijk ook een affectieve band mee heeft.

De genoemde uitgangspunten van de jeugdcoach, autonomie en verantwoordelijkheid en zijn basishouding, de jongere van waarde laten zijn en rust creëren, sluiten alle drie aan bij (voorwaarden voor positieve) identiteitsvorming (De Wit et al., Marcia, Van der Meer, Kohnstamm).

Met de nadrukkelijke aandacht voor maatschappelijke thema's wordt mogelijk bijgedragen aan (het nadenken over) zijn morele positie (Ferrier-Wreder et als) ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken. Dit is wel de intentie van de jeugdcoach, zo blijkt uit het interview. De jeugdcoach concludeert in een van de gesprekken dat A zelf kritisch nadenkt over onderwerpen. Het plezier dat (hoorbaar!) uit deze gesprekken spreekt, laat echter ook zien dat jeugdcoach en A het 'gewoon' mooi vinden met elkaar te spreken over zaken die hen beide bezighouden.

3.4 De analyse van traject B

3.4.1 De casus

De jeugdcoach heeft voor aanvang van het onderzoek de volgende informatie verstrekt over het jeugdcoachtraject: Jongere B is zeventien jaar. Het gezin waar zij deel van uit maakt, is sinds een aantal jaren bekend bij Jeugdhulp Friesland. B doorloopt sinds zes maanden het langere Jeugdcoachtraject en woont zelfstandig. (Financiële) zelfstandigheid, de relatie met moeder en psychische problematiek (van zowel B als van de moeder) staan centraal. Jongere en jeugdcoach leerden elkaar bij de start van het Jeugdcoachtraject kennen en zien elkaar wekelijks.

3.4.2 De gesprekken van traject B

De jeugdcoach en B spreken over financiën. De jeugdcoach begeleidt B daarin en heeft toestemming nodig om die in te zien. Dit is nog niet geregeld. De jeugdcoach vraagt of moeder, zolang dit hangende is, aandachtig meekijkt. De jeugdcoach: 'Zegt zij ook wel eens van [...] dit is niet handig of [...] waarom heb je dat gedaan.' Dat doet moeder niet, zegt B.

B zegt dat haar moeder niet begreep waarom de jeugdcoach toestemming nodig heeft om de financiën in te zien. B: 'Maar toen ik het even gewoon duidelijk verwoordde, snapte ze het ook wel.' B zegt verantwoordelijk met haar geld om te kunnen gaan. De jeugdcoach zegt ervanuit te gaan dat dit zo is, maar het toch te moeten controleren.

B spreekt ook verschillende keren met de jeugdcoach over haar moeder. Die, zegt B, is onlangs gestopt met haar antidepressiva zonder dit goed af te bouwen. 'Superdom', 'hartstikke dom', 'heel dom', noemt B dit. Slechts minuten later zegt B dat haar eigen medicatie op is en nog weer wat later vertelt ze het een paar dagen te zijn vergeten in te nemen. B en de jeugdcoach spreken verschillende keren over B's antidepressiva en haar angsten. In een van die gesprekken zegt B:

'Net als toen ik die angsten en zo had dat ik dan dat er dan aan de ene kant denk ik dan van oh ja er gaat iets gebeuren [...] en [...] je moet bang zijn. En aan de andere kant dan denk ik van ja er is helemaal niks aan de hand en je hoeft nergens bang voor te zijn. Er gaat helemaal niks gebeuren. [...] Dat dus en dat heb ik met alles.'

De jeugdcoach zegt hierin een voor haarzelf herkenbare strijd te herkennen tussen de 'gewoonte stem' en de 'verstandige stem'. De jeugdcoach noemt het voorbeeld van iedere dag bewegen: zij weet dat het moet (verstandig is), maar blijft liever op de bank zitten (gewoonte). B: 'Ja maar dat is ook ja dat is ook gewoon irritant. En ik ben echt ook heel slecht in keuzes maken.' [...] 'Dus dan eigenlijk maak ik ook niet echt keuzes ofzo.' [...] 'Ik weet niet ik kan nooit kiezen tussen dingen, dat is ook met alles zo. Ik weet het gewoon nooit.'

Als B een bezoek aan het ziekenhuis heeft gebracht om bloed te prikken 'werkte het niet', zegt B, dat haar moeder meeging: 'want die raakt meer in paniek dan ik. Dus...' B zegt heel bang te zijn voor bloedprikken. De jeugdcoach vertelt daarna bang te zijn om te vliegen.

Een derde thema voor B is het gebrek aan motivatie. B zegt dat ze een slecht geheugen heeft. Ook heeft ze moeite met (de motivatie voor) school. Heb je te veel op je schouders, vraagt de jeugdcoach zich hardop af. B: 'Ja, weet ik niet.' De jeugdcoach somt op: B woont nog niet zo lang op zichzelf, moet zaken regelen met bank en tandarts, gaat in therapie en ervaart stress vanwege de corona-maatregelen.

B: 'Nou ja, dat soort dingen allemaal. Plus dat ik ook gewoon nergens echt het nut van inzie. [...]'

De jeugdcoach: 'Ja.'

B: 'Het slaat allemaal nergens meer op en er gebeurt helemaal niets. En ik weet niet waarvoor ik nog iets zou doen. Zo is het een beetje.'

De jeugdcoach: 'Ja.'

Die 'nutteloosheid' komt ook door Corona, zegt B. De jeugdcoach zegt dat veel jongeren hier mee worstelen. B zegt dat er niet naar jongeren geluisterd wordt. 'Ja, hier vertel ik wel alles, want hier heb ik wel het gevoel dat er naar mij wordt geluisterd.'

3.4.3 De interviews van traject B

De jongere: De belangrijkste les die B tijdens het traject tot nu toe geleerd heeft, is, zegt zij, 'dat ik heel goed ben in dingen uitstellen'. 'Als ik ergens geen zin in heb of dat ik liever zelf soms iets niet doe en als zij dan bijvoorbeeld er even achteraan gaat of even zegt van dit en dat, dat ik het dan toch wel sneller doe.' B ervaart dit uitstellen als iets negatiefs omdat zij er wel 'heel erg mee over te stressen [zit] iedere dag in mijn hoofd'. B zegt dat ze, bijvoorbeeld, de tandarts nu wel belt terwijl ze dat eerder lang uitstelde. Dat de jeugdcoach meeging naar de tandarts heeft B als een enorme steun ervaren, zegt zij. Zonder haar was zij mogelijk niet gegaan, zegt B.

Als de onderzoeker B vraagt zichzelf als persoon te omschrijven, zegt B: 'Vriendelijk [...] open [...] behulpzaam ook wel.' Soms sociaal, soms niet. 'En ik geef niet zo heel snel om mensen zeg maar [...] bijvoorbeeld mijn moeder en zo daar hou ik heel erg veel van, juist weer iets te veel, maar dan de rest ja weet ik niet. Misschien heb ik niet zo heel veel empathie voor andere mensen ofzo. Maar soms ook weer wel, ik weet het niet zo goed.' B zegt goed zichzelf te kunnen zijn bij anderen, maar tegelijkertijd mensen niet te vertrouwen. Ook bij vrienden zegt zij niet over haar hele leven te vertellen. Dat gebrek aan vertrouwen in mensen geldt niet voor haar jeugdcoach, zegt B. Zij denkt dat dit met de persoonlijkheid van de jeugdcoach te maken heeft die zij 'een heel lief, aardig, leuk persoon' noemt. Vertrouwen heeft zij nodig, zegt B, om zich op haar gemak te voelen en privé-informatie te kunnen delen. Begrip is daarnaast ook 'heel belangrijk' voor haar, zegt ze. 'Ik vind het heel vervelend als mensen mij niet begrijpen. Daar kan ik echt niet tegen. [...] Maar ik weet niet waarom dat zo is. Ja, ik verlang er heel erg naar dat mensen precies weten wat ik bedoel altijd. Hoe ik me voel.' Over het delen van moeilijke dingen, zegt B: 'Ja ik heb wel heel snel stress over dingen en dan zit ik er de hele dag over na te

denken en dan ga ik naar [noemt naam jeugdcoach] en [...] dan vertel ik, dan bespreken we alles, dan maken we bepaalde afspraken, soms. En dan ga ik weg en dan voel ik me weer even ontladen ofzo.'

B zegt dat ze tijdens het Jeugdcoachtraject 'heel erg veranderd' is en dat het Jeugdcoachtraject haar 'super erg heeft geholpen'. B vindt het echter moeilijk te benoemen waarin zij precies veranderd is, omdat er volgens haar drie dingen naast elkaar spelen: B is op zichzelf gaan wonen, heeft begeleiding van de jeugdcoach gekregen én slikt antidepressiva. Ze is niet meer 'heel overgevoelig en overemotioneel' en het 'vervelende en angstige' is weg. Dat wijdt zij ook aan de medicatie, maar ze 'weet het niet echt' waar de verandering in haar precies vandaan komt. 'Het zou aan alles kunnen liggen eigenlijk. Ik weet het ook niet.' Gevraagd of zij als mens veranderd is door het Jeugdcoachtraject zegt B overtuigd 'nee'. B antwoordt ook stellig niet veranderd te zijn in hoe zij naar anderen kijkt.

De jeugdcoach: In het interview met de jeugdcoach en de stagiair jeugdcoach geven zij aan dat identiteitsvorming nogal eens indirect aan bod komt. Volgens de jeugdcoach helpt het om de boodschap ónder de woorden te zoeken. 'Want dan kom je dus heel erg bij die identiteit en waarvoor doe je het, wat is voor jou belangrijk en waarom heb je ruzie en waarom doet dat iets met jou?'

De belangrijkste waarden die de jeugdcoach meeneemt in haar werk zijn, in haar woorden, 'je mag er zijn' en 'je mening telt'. Die zijn in het traject met B belangrijk, zegt de jeugdcoach omdat B moeite heeft haar eigen plek op te eisen ten opzichte van haar moeder. Volgens de jeugdcoach is er sprake van parentificatie: een proces waarbij de adolescent de rol van de ouder opneemt en taken krijgt die niet passen bij de ontwikkelingsfase, zoals het steunen en troosten van de ouder. Juist in de relatie tot de moeder is B veranderd, zegt de jeugdcoach. Er was sprake van een schuldgevoel toen B op zichzelf ging wonen omdat dit een gevoel gaf de moeder in de steek te laten. Waar B zich ook in ontwikkeld heeft, zegt de stagiair jeugdcoach, is onderzoeken wat vriendschap voor haar betekent omdat ze zich niet begrepen voelde.

Er is een spanningsveld tussen aan de ene kant de jongere iets willen leren en aan de andere kant laagdrempelig blijven, zegt de jeugdcoach. Daarom wordt irritatie over niet

nagekomen afspraken van B ingeslikt. Maar soms, zegt de jeugdcoach, is zij 'methodisch kritisch'. De jeugdcoach: 'Van kijk wij zijn heel flexibel, want het is ons vak, hè. Maar als jij straks een baan hebt of je gaat naar school of naar een opleiding en je gaat elke keer niet komen dan zijn mensen op een gegeven moment klaar met jou. Die gaan die gaan niet meer in jou investeren. En dus dan wel even het verschil benadrukken [...] dat wij ook eigenlijk een soort oefenperiode zijn zeg maar voor de jongere.'

Opvallend is dat B veel complimenten krijgt. Dit is bedoeld om haar te stimuleren te komen, bevestigen in gedrag en haar groei te benoemen, zegt de jeugdcoach. Toch blijft die drempel om te komen volgens haar hoog, bijvoorbeeld omdat elders iets is dat 'leuker' is dan een gesprek voeren. Opvallend in het hele traject (vergeleken met A en C) is ook dat jeugdcoach en stagiair jeugdcoach vaak eigen ervaringen delen met B.

De stagiair jeugdcoach: 'Ik deed dat aan het begin dus helemaal niet. En toen dacht ik op een gegeven moment: maar ik kan niet van iemand verwachten dat die elk uur zijn ziel en zaligheid op tafel legt en ik nooit iets zeg.'

Soms wordt het delen van de eigen ervaring gebruikt om de zorgen van B te normaliseren en begrip te tonen, zegt de jeugdcoach. Volgens haar is het voor B belangrijk te weten dat haar gedrag normaal is voor een zogenoemd kopp-kind, een kind van (een) ouder(s) met psychische problemen.

Wat is in traject B te herkennen ten aanzien van identiteitsontwikkeling:

Ook in deze casus kan een aantal theoretische concepten herkend worden. Zoals er in casus A sprake is van het leren van *vaardigheden* (Spanjaard) ten aanzien van het regelen van studiefinanciering, zo komt in deze casus onder andere het regelen van financiën in brede zin aan de orde. B maakt daarin geen onzekere indruk, zowel in haar woordkeus als in haar toon. Zij zegt zich hierin *verantwoordelijk* (Kohnstamm) te gedragen. Het is desalniettemin een taak voor de jeugdcoach haar hierin te moeten controleren. De jeugdcoach benoemt nadrukkelijk dat B dit niet op moet vatten als een gebrek aan *vertrouwen*. Erikson benadrukt dat juist vertrouwen zo belangrijk is in een positieve identiteitsvorming. De jeugdcoach lijkt zich daarvan bewust door zich bijna bezwaard te uiten het toch te moeten controleren.

Een terugkomend thema betreft de relatie van B met haar moeder. Waar tijdens de adolescentie juist sprake zou moeten zijn van een *losmaken van de ouders*, maakt B zich juist veel zorgen om haar moeder (Erikson, De Wit et al., Kohnstamm). Dit komt onder andere tot uiting in het gesprek over haar moeders medicatie. (Waarbij opgemerkt moet worden dat B zelf ook haar medicijnen is vergeten en de *tegenstrijdigheid* (De Wit et al.) niet lijkt te zien in haar verwijt aan haar moeder.) Omgekeerd lijkt B op betekenisvolle momenten (ziekenhuisbezoek) weinig steun te krijgen van haar moeder. Het ontbreken van dergelijke steun van een ouder maakt ontwikkeling in algemene zin moeilijker (Erikson).

B's preoccupatie met haar moeders welbevinden komt echter slechts zijdelings aan de orde in het interview als zij zegt misschien 'iets te veel' van haar moeder te houden. Mogelijk heeft deze afwezigheid te maken met de onbekendheid met de onderzoeker en afwezig vertrouwen. Maar mogelijk spreken er ook andere zaken mee. Schaamte? Daarover kan alleen gespeculeerd worden.

De jeugdcoach en stagiair jeugdcoach denken dat B's lijdt onder parentificatie en schrijven bepaald gedrag van B toe aan het feit dat zij een zogenoemd kopp-kind is. Dit laatste maakt dat het voor B extra moeilijk is haar *ontwikkelingstaken* uit te voeren (Spanjaard, Avery). De jeugdcoach accepteert tot op zekere hoogte dat B vanwege deze kopp-problematiek haar afspraken slecht nakomt. Maar er is een grens, stelt zij, omdat zij B ook *sociaal kapitaal* (Vis) door wil geven: om te slagen in het leven, moet B dit leren.

B zegt het verschillende keren moeilijk keuzes te kunnen maken. Tekenend daarvoor is onder andere het op het laatste moment afzeggen voor het interview met de onderzoeker omdat het alternatief gezellig met een vriendin in het park zitten, te aantrekkelijk is, maar - hoewel te laat - toch nog komen. Keuzes vinden volgens Marcia pas plaats na *exploraties*. Daar lijkt B, zelfs als het om ogenschijnlijk kleine beslissingen gaat vertelt zij in de gesprekken, nog niet aan toe te komen. B zegt in het interview dat zij - als gevolg van het niet kunnen kiezen - *stress* heeft van haar uitstelgedrag. Zij slaagt er nog niet in dit te doorbreken. B zegt in de gesprekken ook slecht dingen te kunnen onthouden. Chronische stress heeft een negatieve uitwerking op *cognitieve*

vaardigheden zoals leren en onthouden (Avery). Dit vormt mogelijk een belemmering voor haar ontwikkeling (Avery).

B zegt in het interview dat ze dankzij de steun van haar jeugdcoach dingen doet die ze vroeger niet deed. Dit blijkt onder andere ook uit het gesprek over het tandartsbezoek. Haar *zelfstandigheid* en *zelfvertrouwen* nemen door die steun toe (Kohnstamm).

B zegt nergens het nut nog van in te zien. Zij lijkt geen zin te ervaren (Van der Meer, Mulder). B zegt ook veel angst te ervaren. Door te zeggen dat veel jongeren een gevoel van nutteloosheid vanwege Corona herkennen en door een eigen angst (voor vliegen) te delen, wordt B's gevoel serieus genomen en wordt het *binnenperspectief* (Van der Meer) gekozen. Met name de stagiair jeugdcoach geeft in het interview aan dit bewust te doen. Normaliseren, gelijkwaardiger maken en steunen zijn hier sleutelbegrippen.

Als de definitie van Marcia in herinnering gebracht wordt (je bent wie je bent, omdat in je identiteit je motieven, vaardigheden, ideeën en individuele geschiedenis samenkomen) kan gesteld worden dat B op zoek is naar haar identiteit. B zegt in het interview niet goed te weten waarom zij doet wat ze doet, kan niet echt benoemen wie ze als persoon is, en ziet nog geen toekomst voor zich. Ook schrijft ze haar persoonlijke groei niet automatisch toe aan haar eigen inzet of aan het traject, zegt zij in het interview. Dat heeft haar juist niet veranderd, zegt ze later in het interview hoewel de jeugdcoach haar wel 'super erg' heeft geholpen en ze haar vertrouwt en een lief persoon vindt. Het zou ook een gevolg kunnen zijn van de medicatie, zegt B. Ze weet het niet.

3.5 De analyse van traject C

4.5.1 De casus

De jeugdcoach heeft voor aanvang van het onderzoek de volgende informatie verstrekt over het Jeugdcoachtraject: Jongere C is een jongere die ten tijde van het onderzoek achttien werd en die al van kinds af aan bekend is bij Jeugdhulp Friesland. C woont sinds vijf jaar bij zijn moeder. Daarvoor was hij uit huis geplaatst. Hij doorloopt sinds een half jaar het langere jeugdcoachtraject. C gaf bij de aanvang van het traject aan met name iemand te zoeken die hem zou begeleiden in het maken van goede keuzes, het opkomen voor zichzelf en het werken aan zijn toekomst. Naast dit traject heeft C een voogd vanwege een onder toezicht stelling. Jongere en jeugdcoach leerden elkaar bij de start van het Jeugdcoachtraject kennen.

3.5.2 De gesprekken van traject C

C werkt fulltime. In het eerste gesprek uit hij zijn teleurstelling over het feit dat hij – tegen de afspraak in – vanwege tijdgebrek niet op de heftruck mocht rijden. Daar had hij zich op verheugd na twee dagen een ‘kutwerkje’ te hebben gedaan. C: ‘Ik heb altijd pech.’ C zegt tegen zijn leidinggevende dat hij dit ‘heel, heel, heel vervelend vindt’. De reactie van de teamleider was: ‘dan zeg je toch je contract op?’ C: ‘En toen zei ik helemaal niks want toen moest ik even slikken natuurlijk. Beetje om mezelf lachen.’

De jeugdcoach complimenteert C met het feit dat hij voor zichzelf is opgekomen ‘Want dat zou je anders niet zo gauw zeggen.’ Later in het gesprek zegt C opnieuw dingen te moeten slikken. ‘Je hoeft niks te slikken,’ zegt de jeugdcoach. C reageert hier niet op. Omdat de jeugdcoach doorgaat over het voor zichzelf opkomen, spreekt C wel verder over dit punt. C zegt dat hij tegen zijn leidinggevende gezegd heeft dat er ruimte moet zijn om ervaring op de heftruck op te doen. ‘Dan voel ik me gewoon kut, weet je. Dan denk ik: fuck, geef me dan gewoon de tijd. [...] Ik zit de hele dag hier enthousiast te wachten...’ En: ‘[de leidinggevende] kan wel zeiken en zo maar ze moet blij wezen dat ik daar gewoon elke dag nog fucking sta, vriend [...] Want ze weet niet waar vanwaar ik kom ze voelt zich zo heilig en zo. Want ja dat eeuh ik ben net twee familieleden overleden aan hetzelfde.’

C zegt boos te zijn dat zijn leidinggegenden hem niet hebben gecondoleerd na het sterven van twee familieleden. Terwijl een van de leidinggegenden ook ‘sikkeneurig doet’ vanwege een dierbaar iemand met kanker. C vindt dat er ook met weinig ‘respect’ over zijn moeder gesproken wordt. Hij vertelt dat hij een ernstig zieke vader heeft. Gedurende het gesprek reageert de jeugdcoach vooral met een enkel woord: ‘klopt’, ‘écht?’, ‘meen je’, ‘ja, precies’. C praat dan door. Het verhaal over het werk en de werkgever is uitsluitend negatief. C spreekt met veel krachttermen. Ten aanzien van conflicten zegt C ook: ‘Soms moet je gewoon even door die dingetjes heen.’

Een ander gespreksonderwerp is school. C overweegt daar weer aan te beginnen en oriënteert zich daarop. C zegt misschien iets met koken te willen doen, maar dan kan hij niet bij het bedrijf waar hij nu werkt stagelopen. Daarom twijfelt hij, zegt C.

Op de school die hem het beste lijkt ('daar heeft me zus gezeten en die heeft het ook gehaald') zit echter een jongen waar hij ruzie mee heeft ('als ik hem tegenkom, dan is het niet zo best'). Maar C zegt zich niets van de jongen te zullen aantrekken.

De jeugdcoach probeert nu concrete afspraken met C te maken over vervolgstappen, voorlichting, inschrijving en dergelijke. C zegt: 'Ik zou zeggen, wacht het even af.

Eventjes...' In het tweede gesprek komt school opnieuw ter sprake. C vindt de afspraken die de jeugdcoach voor hem maakt 'wel prima'. De jeugdcoach 'Ik beslis niks. Jij beslist!' Niet alleen in zijn woordkeus, maar ook in zijn toon is de boodschap van de jeugdcoach helder over waar de regie moet liggen.

Een derde gespreksonderwerp gaat over de band van C met zijn moeder. C vertelt dat zijn moeder hem wakker maakt om naar het werk te gaan. Op zaterdagochtend vroeg beginnen, is een slecht idee, zegt C, want dan moet zijn moeder dus vroeg opstaan. Zijn moeder is bij één van de gesprekken aanwezig. C komt tijdens dit gesprek relatief weinig aan het woord. Op vragen van de jeugdcoach die voor C bedoeld zijn, antwoordt moeder menig keer. Als het gaat om zaken die geregeld moeten worden, digiD, zorgtoeslag, bankzaken, verzekeringen, zwijgt C.

De jeugdcoach komt in het tweede gesprek terug op het 'slikken' en refereert aan de heftruckteleurstelling: 'jij zei [...] ik slik toch alles wel in, dus laat het maar en boeie [...] En, dat woordje, binnen inslikken, dat bleef in mijn hoofd hangen. Van, gooi het er maar uit, denk ik. Ga er maar mee oefenen, wat je allemaal denkt, en het kan toch helemaal geen kwaad om dingen uit te spreken?' Nu reageert niet C, maar de moeder van C door te zeggen dat haar zoon het er thuis 'allemaal lekker' uitgooit. Waarop C zich daarvoor verontschuldigt. En de jeugdcoach zegt: 'maar dat is toch goed?' Waarop C antwoordt dat hij dat bij de leidinggevende moet doen en niet bij zijn moeder. Moeder laat zich daarna zeer kritisch uit over de werkgever van C. De jeugdcoach beaamt dat dingen niet altijd correct gaan. C zwijgt.

3.5.3 De interviews van traject C

De jongere: C zoekt naar woorden, maar is uiteindelijk consequent in zijn belangrijkste conclusie die hij verschillende keren herhaalt: na een leven met hulpverleners (volgens

C al vanaf zijn 4e of 5e jaar) heeft hij maar één wens: 'Ik wil het het liefst met mijn moeder doen, weet je. [...] Mijn moeder kent me ook als allerbeste.'

C heeft een voogd met wie hij een bijzonder goede relatie heeft. C zegt te begrijpen waarom hij daarnaast een jeugdcoach gekregen heeft: hij heeft ondersteuning nodig die hem – zoals hij het omschrijft - kan 'leren wat de wereld mij brengt'. Hij vergelijkt het traject met leren fietsen: daar heb je ook iemand bij nodig. 'Dat je dingetjes moet regelen enzo en invullen en hoe je moet invullen.'

Een van de onderdelen waar de jeugdcoach C mee helpt, zegt C, is het oriënteren op scholen. 'Ik heb mijn school verneukt maar mijn school heeft mij ook zwaar verneukt laat ik het zo maar zeggen [...] maar ik heb toch wel ingezien van ik wil gewoon met school bezig.' Nu is C er klaar voor het opnieuw te proberen, zegt hij, hoewel hij nog steeds niet helemaal het gevoel heeft van 'boem', een gevoel van er helemaal voor gaan. 'Ik heb wel een heel plan, zeg maar, voor me [...] maar dat zijn plannen en dat ben ik nu aan het bedenken en dat had ik eerst niet. Dus ik vind het al goed dat ik daar over nadenk.'

C zegt dat hij zich door de jeugdcoach soms onder druk gezet voelt om keuzes te maken. 'Hij is ook heel aardig, daar niet van ofzo. Maar euh, het ligt ook heel veel bij mij hoor, dat het niet in werking gaat, maar ik zeg de hele tijd de rem er op, de rem er op, de rem er op. Moet ik ook eerlijk bekennen natuurlijk, maar, het is ook, we hebben wel een eigen issue van mij, van ik ben heel lang niet bij mijn moeder geweest en mijn moeder heeft heel lang om mij euhm, voor mij moeten praten, en ik voor mijn moeder af en toe, en maar ja, ik wil het gewoon met mijn moeder doen weet je.'

C voelt zich heel goed geholpen door zijn jeugdcoach, maar denkt niet dat hij door het traject veranderd is. Dat komt vooral, zegt hij, omdat de jeugdcoach hem stimuleert het zélf te doen. Dus als hij veranderd is, dan is het omdat hij het zelf zo wil; niet omdat het door het traject komt. Niemand heeft eigenlijk impact op hem, zegt C. Als er al iets is waardoor hij veranderd is, dan is het zijn werk, zegt C. 'Ik was altijd die straatjongen op straat, straat, straat. Ik heb ook rechtszaken gehad en weet ik wat [...] je werkt gewoon en je krijgt gewoon echt normaal contact met collega's en dan, dat heel raar, want ik zei

eerst ook, ik ga niet voor een baas werken, ik ben geen slaaf en blablabla. Maar nu heb ik wel gewoon door van de man, shit, misschien had ik het wel eerder moeten doen.’ Werk is veel meer dan ‘kutwerken’ en geld verdienen, zegt C. ‘Je steekt er veel van op.’

De jeugdcoach: Voor de jeugdcoach is het heel belangrijk dat C – wat de jeugdcoach noemt – ‘succeservaringen’ krijgt en deze herkent. Dat is echter niet eenvoudig. C heeft in zijn jeugd veel moeten doen van volwassenen. Nu is het volgens de jeugdcoach de moeder die hem eigenlijk niet de ruimte geeft eigen keuzes te maken. ‘Daar zit [in dit traject, jvdm] de grootste moeilijkheid’. Het lijkt daardoor soms wel alsof eigen identiteit ontbreekt, zegt de jeugdcoach.

C lijkt de bemoeienis van zijn moeder te willen, zegt de jeugdcoach, maar praat wel steeds meer over een toekomst ‘van huisje-boompje-beestje’. Daarin merkt de jeugdcoach dat C zich wel wat los wil maken van zijn moeder. C geniet ervan bij haar en bij zijn broertjes en zusjes te zijn. Dat maakt dat hij geen aanstalten maakt op zichzelf te gaan. Hij vindt het fijn de rol van oudere broer op zich te nemen. Ook in andere opzichten is C wat terughoudender om stappen te zetten de laatste tijd, zegt de jeugdcoach. Hoewel C ‘écht wil’ moet hij ook ‘ontiegelijk veel’ leren, zegt de jeugdcoach.

De jeugdcoach is erg zoekende naar welk moment het beste is om moeilijke onderwerpen aan te kaarten. Zo heeft C zich nauwelijks uitgelaten over de recente sterfgevallen in de familie en spreekt hij niet veel over de ziekte van zijn vader. Terugkerend werkwoord in moeilijke situaties is ‘slikken’. Maar als de jeugdcoach daar op doorgaat (‘je hoeft niks te slikken’) ‘klapt hij dicht’ en ‘switcht in een keer naar iets anders’. De jeugdcoach noemt dit een copingmechanisme. Bovendien, zegt de jeugdcoach, heeft C moeite zijn eigen mening te geven. De keren dat C zich wel duidelijk uitspreekt, geeft de jeugdcoach – heel bewust, zegt hij – complimenten om hem te ‘bekrachtigen’. ‘Alleen [...] ik zie nog niet resultaat ofzo. [...] Alleen ik ben er van overtuigd dat het wel iets doet. [...] Want hij krijgt thuis niet zoveel complimenten.’ Dat complimenten nog niet echt indalen, blijkt onder andere uit uitspraken van C tegen zijn jeugdcoach dat hij zonder werk weer ‘op straat’ terecht komt en ‘rare criminele dingen’ gaat doen. De jeugdcoach: ‘En dan denk ik: waar is je eigen keuze hierin?’

Als er 'een noodzaak' is, 'als een jongere vastloopt' dan benoemt de jeugdcoach zelf een identiteitsthema. Het vaak herhalen van het woord slikken is er volgens hem zo een. Maar de waarom-vraag, 'waarom slik je zoveel?' – werkt niet bij C, zegt de jeugdcoach. 'Dan wordt ie helemaal gek.' Ook hiervoor geldt: er moet zich een momentum voordoen waarop bij aangehaakt kan worden. Die momenta zijn er soms wel. Zoals de keer dat C zich realiseerde dat hij te weinig geld verdient om op termijn een huis, huishouden, auto etc van te betalen. Toen was de tijd rijp om over school te praten, zegt de jeugdcoach. Of de keer dat een oud-mentor enthousiast op de mogelijke schoolgang reageerde. Dat was een belangrijke 'succeservaring' omdat C ervoer 'ik kan wel wat'. 'Succeservaringen', zegt de jeugdcoach zijn nodig voor een positieve identiteitsvorming.

In veel opzichten, zegt de jeugdcoach, is C nog 'een heel klein jongetje' terwijl de maatschappij wel verwachtingen van hem heeft. Hoe gaat C daar mee om, vraagt de jeugdcoach zich af. Hoe kan C volwassen besluiten nemen, zegt de jeugdcoach, als hij eerst nog aan de meest basale dingen moet werken. De jeugdcoach: 'hij heeft nog niet eens een bankrekening'.

Wat is in traject C te herkennen ten aanzien van identiteitsontwikkeling:

C lijkt weinig *vertrouwen* te hebben in de kansen die hij op het werk krijgt (heftruck), maar komt wel voor zichzelf op (Spanjaard en Slot), zo blijkt uit de gesprekken. Hij heeft ook het *zelfinzicht* dat hij dit moet doen, daar waar het hoort: niet leeglopen bij zijn moeder, maar bij zijn baas (De Wit et al.) In C's uitspraak over zijn negatieve leidinggeevenden zit ook iets tegenstrijdigs: hij moet slikken én lachen. Waarom moet C lachen om zichzelf? Is het een bevestiging dat hij 'altijd pech heeft'? Dat de wereld niet iets goeds voor hem in petto heeft (Van der Meer)? Of lacht hij omdat de teamleider zulke verstrekkende conclusies trekt (contract opzeggen) als C voor zichzelf opkomt? Hier komt geen antwoord op.

C krijgt op het werk niet genoeg de kans te werken aan zijn menselijk kapitaal (Vis), lijkt C te zeggen. Hij zegt het 'allemaal maar [te moeten] slikken. C lijkt zich slachtoffer te voelen, karakteristiek voor een identiteitsvorming die niet positief verloopt (Avery). Er is een risico dat door de houding van de leidinggeevenden een *negatieve identiteit* ontstaat, maar daar lijkt nu (nog) geen sprake van te zijn (Erikson). C wil immers leren

in zijn werk en zet zich daar ook voor in, maar krijgt geen kansen en voelt zich niet gewaardeerd; 'fuck geef me gewoon de tijd' (Van der Meer). Tegelijkertijd blijkt uit het interview dat het werk heel belangrijk voor hem is en hij er veel van geleerd heeft. Zij consequent negatieve toon in de gesprekken, ontbreekt hier. Hij zegt zelfs dat hij het veel eerder had moeten doen. Deze tegenstrijdigheid kan hij niet in zichzelf integreren (De Wit et al.)

De nadruk van de jeugdcoach op succeservaringen van C (diverse keren te horen in de gesprekken en nadrukkelijk benoemd in het interview met de jeugdcoach) ligt in de lijn van de theorie van *exploraties* (Marcia). Immers door te exploreren, ervaringen op te doen, kan een adolescent tot keuzes komen (Marcia). Het succes levert kennis op en kan zo onderdeel uitmaken van het menselijk kapitaal (Vis). Het zorgt ook voor groeiend zelfvertrouwen (Kohnstamm). Toch lijkt C, volgens de jeugdcoach, nog niet in staat keuzes te maken, omdat hij dat, onder andere van de moeder, niet geleerd heeft. C zegt zelf in het interview dat hij wel wil kiezen, maar dat hij dat juist met zijn moeder keuzes wil doen. De innige band met zijn moeder ervaart hij als positief. Waar een van de kenmerken van de adolescentie het loskomen van de ouders is, lijkt C juist veel aan zijn moeder over te laten (Kohnstamm). De band met ouders is belangrijk voor identiteitsontwikkeling, zegt de theorie (Erikson), maar wat gebeurt er als die band pas later in de kindertijd beschikbaar is? Die vraag blijft nu liggen, maar lijkt relevant. Tegelijkertijd zegt C dat 'niemand' impact op hem heeft.

Een actuele keuze die gemaakt moet worden is school. C lijkt hierin niet te weten wat hij wil. Hij lijkt nog niet toe aan *exploreren* (Marcia). C laat zich niet door ruzies weerhouden voor een bepaalde school te kiezen. Daarin is hij stellig: hij kiest hier wel, namelijk voor zichzelf. Dat lijkt een teken van *autonomie* (De Wit et al.). Bovendien maakt C wel plannen, zegt hij in het interview en daarmee is hij al stappen verder dan hij was. Tegelijkertijd lijkt C nog niet in staat tot *zelfstandig* handelen (Kohnstamm). Hij laat veel regelwerk aan de jeugdcoach over en zijn moeder wekt hem 's ochtends om naar zijn werk te gaan, zo blijkt uit een van de gesprekken.

Interessant is de plek van C binnen het gezin. Dit komt aan de orde in het interview met de jeugdcoach. In het zoeken naar wie hij in de context van zijn gezin is (zoon, oudere broer), zoekt C mogelijk naar *zin* en *betekenis* (Mulder), denkt de jeugdcoach. In het

interview met C komt de rest van het gezin, ook de zieke vader, niet ter sprake. Dat kan goed te maken hebben met de onbekendheid van de onderzoeker en daarmee een gebrek aan vertrouwen. Tegelijkertijd constateert C zelf een beetje verbaasd dat hij zomaar van alles aan de onderzoeker vertelt.

Volgens de jeugdcoach moet C nog veel leren. Door de vele problemen die hij gekend heeft, bevindt C zich voor de meest basale vaardigheden (openen van een bankrekening) en behoeften onderaan de piramide van Maslow en dat terwijl de maatschappelijke weg die hij inmiddels ingeslagen is (werk) dikwijls 'veeleisend, vol hobbels en teleurstellingen' is (Van der Meer). Vrijheid roept in deze casus ook spanning op: C wil geen druk ervaren van de jeugdcoach, maar geeft tegelijkertijd aan hulp nodig te hebben bij het 'leren fietsen'.

3.6 Jeugdcoaches over het Jeugdcoachmethodiek

Tijdens de interviews met de jeugdcoaches is gevraagd in hoeverre zij zelf vinden dat de huidige methodiek genoeg handvatten biedt voor het herkennen en bespreekbaar maken van identiteitsvormende thema's. Jeugdcoach A zegt hierover: 'ik denk wel dat [een methodiek] iets is wat ons zou helpen [...] want ik doe het dan eigenlijk vrij intuïtief, op basis van ervaringen die ik opgedaan heb, dan krijg je daar oog voor, maar het zou wel mooi zijn als je daar gewoon concrete dingen voor hebt.'

Jeugdcoach B reageerde als volgt: 'We hebben niet een levensgebied identiteitsvorming terwijl dat net zo goed belangrijk is.' Stagiair Jeugdcoach B: 'Of echt een doel over wat wil jij leren over jezelf dit jaar. Waar wil jij in groeien als persoon?'

Jeugdcoach C zei: 'We willen dat jongeren opgroeien en daar hoort dit [expliciete aandacht voor identiteitsvorming, jvdm] natuurlijk ook bij. En juist, nou ja we zijn specialistische hulp [...] zou je dit eigenlijk erbij moeten hebben.'

4 Conclusie

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal wat de belangrijkste resultaten zijn uit de meervoudige casestudie. Daarna kan beoordeeld worden wat deze resultaten zeggen over de onderzoeksvraag van dit onderzoek en wat daaruit geconcludeerd kan worden. Hierbij moet rekening gehouden worden met de beperkingen van deze studie. Die komen daarom vervolgens aan bod. Tot slot volgen aanbevelingen voor vervolgstappen en -onderzoek.

4.2 De belangrijkste bevindingen

Uit de analyse van de drie trajecten blijkt uit de gesprekken dat er ruime aandacht is voor het leren van vaardigheden die aansluiten bij de ontwikkelingstaken van de adolescentie, bijvoorbeeld ten aanzien van school en financiën. In de casusbesprekingen is dat niet (altijd) meegenomen, maar afspraken maken met tandartsen en artsen bijvoorbeeld, het aanvragen van toeslagen en DigiD en het regelen van studiefinanciering komt bij alle drie aan de orde. Dat past bij de vaardigheidsdoelstelling van de jeugdcoachtrajecten.

In de geanalyseerde gesprekken en interviews komen daarnaast verschillende kernconcepten aan bod die een relatie houden met identiteitsvorming, waaronder exploraties en bindingen (Marcia), autonomie (De Wit et al.), (invloed van) de sociale omgeving, met name ouders en leeftijdsgenoten (Erikson), uitvoeren ontwikkelingstaken (Erikson, Spanjaard), binnenperspectief (Van der Meer), vertrouwen, vrijheid en niet oordelen (Erikson, Haarman), sociaal en menselijk kapitaal (Vis) en het vinden van zin en betekenis (Mulder).

In zijn onderzoek naar de rol van de geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland in de identiteitsvorming van jongeren, concludeerde Haarman dat identiteitsvorming mogelijk was omdat de jongeren *vrijheid*, *vertrouwen* en *geen veroordeling* ervoeren.¹⁴⁴ Ook in dit onderzoek is de jongeren met name in de interviews expliciet gevraagd naar de betekenis van deze concepten. Jongere A noemt *vrijheid* als het allerbelangrijkste in

¹⁴⁴ Haarman, *Geestelijke verzorging en identiteitsvorming in de jeugdzorg*, 1

zijn leven. Jongere B zegt vrijheid te missen vanwege Corona maar noemt de moeilijke relatie met haar moeder (parentificatie) niet als vrijheidsbeperkend. C wil niets liever dan bij zijn moeder zijn en lijkt zo vrijheid in te leveren, terwijl hij tegelijkertijd geen druk wil ervaren van de jeugdcoach in zijn keuzes voor de toekomst. Dit tekent de heel eigen beleving van dit thema voor alle drie, maar ook de tegenstrijdigheid in hun visie erop.

Ten aanzien van *vertrouwen* valt op dat de jongeren in de interviews vertrouwen in hun jeugdcoach uitspreken. Omgekeerd spreken de jeugdcoaches dikwijls bewust vertrouwen uit in de jongere om zo bij te dragen aan het zelfvertrouwen van de jongere. Voor de jongeren is betrokkenheid en betrouwbaarheid van de jeugdcoach belangrijk om over zichzelf te kunnen spreken, waarbij C wel aangeeft hulpverlenersmoe te zijn. Uit de gesprekken blijkt dat jongeren *niet veroordeeld* worden om wat ze doen. De jongeren bevestigen dit beeld in de interviews. Jeugdcoaches haken wel bij voorvallen aan om met de jongere te reflecteren op waarom die iets doet en hoe het anders zou kunnen. Jeugdcoaches lijken daarmee ten aanzien van vertrouwen, vrijheid en niet oordelen mogelijk bij te dragen aan identiteitsvorming.

Het *binnenperspectief* van Van der Meer wordt veel door jeugdcoaches gekozen in relatie tot de jongere.¹⁴⁵ Hier lijkt een verbinding te liggen met het *niet-oordelen*: de jeugdcoach en jongere staan naast elkaar en spreken elkaars taal.¹⁴⁶ In de intimiteit van het gesprek tussen jeugdcoach en jongere kan gereflecteerd, geoefend en gedeeld (Mulder zou mogelijk zeggen 'gespeeld') worden. Jeugdcoaches delen ook bewust eigen ervaringen, zo zeggen zij in de interviews. Zo hopen zij dat de jongere ervaart dat hij of zij *van waarde* (Van der Meer) is en dat is een voorwaarde voor groei. Alle jeugdcoaches bevestigen de jongere ook bewust in positieve stappen (en jeugdcoach C ook in 'succeservaringen') en erkennen hen in hun kwetsbaarheid of in een gevoel tekort gedaan te worden. Dit beantwoordt mogelijk aan de zingevingbehoefte van de jongeren.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Van der Meer, *Schipperen*, 187

¹⁴⁶ Mulder, *Op zoek naar zingevinggerichte interactie in de jeugdzorg*, 170

¹⁴⁷ Smaling en Alma, *Zingeving en levensbeschouwing*, 23

De jeugdcoaches zijn zich bewust van elementen van identiteitsvorming binnen het traject (bijvoorbeeld A ten aanzien van school en woederegulering, B in de relatie met de moeder, C ten aanzien van schoolplannen) en zeggen daar bewust aandacht aan te besteden. Het is echter voor de jongeren zelf niet altijd duidelijk of en wat de invloed van het traject op hun ontwikkeling is. A zegt door het traject minder agressief te zijn geworden. B vindt zichzelf ook veranderd, maar weet niet goed of het door medicatie, zelfstandig wonen of het traject komt. C vindt wel dat hij verandert, maar denkt niet dat het door het traject komt omdat hij degene is die de regie houdt.

(Voorzichtige) exploraties van Marcia komen in alle trajecten voor.¹⁴⁸ Bindingen lijken (nog) niet aan de orde, waarbij chronische stress als één van de oorzaken genoemd kan worden.¹⁴⁹ Ook de constatering van Van der Meer dat het bij jongeren die jeugdzorg krijgen aan mogelijkheden ontbreekt om hoger op de piramide van Maslow te komen, is in de drie trajecten zichtbaar.¹⁵⁰

Jongere A heeft in tegenstelling tot B en C veel interesse in maatschappelijke kwesties. De jeugdcoach zegt er bewust voor te kiezen hierop in te gaan en lijkt dit te verbinden aan *moreel handelen* door de jongere te bevragen op wat hij van kwesties vindt.¹⁵¹ Een *mening vormen* (ontwikkelingstaak, Spanjaard) en daarvoor opkomen krijgt in alle drie trajecten nadrukkelijk aandacht.

Voor identiteitsvorming is het van belang dat jongeren culturele ideaalbeelden¹⁵², affectieve relaties¹⁵³ en of belangrijke omgevingsfiguren¹⁵⁴ hebben. Deze jongeren missen dat in meer of mindere mate in hun leven. De jeugdcoach lijkt zeker voor A en B die rol te hebben gekregen waarbij C zich concentreert op zijn moeder, maar tegelijkertijd ziet dat hij de jeugdcoach nodig heeft 'om te leren wat de wereld mij brengt'.

¹⁴⁸ Van der Meulen en Krabbendam, *Ontwikkeling van het zelf en de identiteit*, 171

¹⁴⁹ Arnett, *emerging adulthood*, 68

¹⁵⁰ Van der Meer, *Schipperen*, 185

¹⁵¹ Ferrer-Wreder, Ferrer-Wreder, Lorente, Kurtines, Briones, Bussell, Arrufat, *Promoting Identity Development in Marginalized Youth*, 170

¹⁵² Van der Meer, *Schipperen*, 185

¹⁵³ De Wit, Van der Veer en Slot, *Psychologie van de adolescentie*, 276

¹⁵⁴ Soenens en Luyckx, *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*, 123

Kohnstamm spreekt over ‘verantwoordelijkheid, onafhankelijkheid en vrijheid’ als de zelfstandigheidsbegrippen die de overgang van kind naar volwassene kenmerken.¹⁵⁵ Ten aanzien van deze drie begrippen, lijken A, B en C zich nog verder te moeten ontwikkelen. In de woorden van Erikson kan bij geen van de jongeren gesproken worden van ‘heelheid’, oftewel, van het volbrengen van de ontwikkelingstaken die bij hun levensfase hoort. Dat behoeft geen verbazing. Wanneer in hun bestaan nog zoveel onzekerheid is – Erikson spreekt van ‘wanorde’ - op zoveel terreinen, kan hun werkelijke richting en kracht nog niet genoeg tot uiting komen.¹⁵⁶

Wat in geluidsfragmenten niet of nauwelijks naar voren is gekomen, zijn drie factoren die van (grote) invloed zijn bij identiteitsvorming: de relatie met leeftijdsgenoten (peers), het ontwikkelen van de eigen seksualiteit en de invloed van sociale media. Om die reden is daar door de onderzoeker in de interviews niet verder naar gevraagd.

4.3 Conclusie en discussie

De onderzoeksvraag van deze masterscriptie luidde: *In hoeverre en hoe is er binnen jeugdcoachstrajecten van Jeugdhulp Friesland aandacht voor identiteitsvorming?*

Voor een antwoord op deze vraag kan worden gegeven, moet er aan herinnerd worden dat deze conclusie gebaseerd wordt op een beperkt aantal gesprekken en interviews. Een sluitend antwoord is dan ook niet te geven en bij lezing van onderstaande moet die nuancering voor ogen worden gehouden.

Het antwoord op de onderzoeksvraag is dat er substantiële aandacht is voor identiteitsvorming binnen de gesprekken. Dat dit gebeurt, is niet vreemd: de trajecten worden aangeboden aan adolescenten, bij uitstek de levensfase waarbij identiteitsvorming centraal staat.¹⁵⁷ Uit de analyse van de gesprekken en interviews blijkt hoe jeugdcoaches dat doen, namelijk door identiteitskwesaties die zij in de gesprekken opmerken, te benoemen en met de jongere te bespreken. Voor de jongeren is het daarbij belangrijk dat de jeugdcoaches te vertrouwen zijn, hen niet veroordelen, maar juist begrijpen en bevestigen. Juist omdat er sprake is van vertrouwen en

¹⁵⁵ Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, 73

¹⁵⁶ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 212

¹⁵⁷ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 22

waardering in de jeugdcoach kan de jongere diens verhaal delen. Dit kan hen mogelijk helpen te ontdekken wie ze zijn.¹⁵⁸

Het thema *vertrouwen* verdient extra aandacht. Erikson noemt het een basale voorwaarde voor identiteitsvorming: groeiend vertrouwen in het eigen kunnen, vertrouwen in de ander, vertrouwen in de toekomst.¹⁵⁹ Dit is in één zin drie vormen van vertrouwen, maar onder de jongeren geeft het ervaren van vertrouwen echter een nog diffuser beeld. Zij hebben best vertrouwen in facetten van zichzelf (A heeft vertrouwen in zijn kwaliteiten om de maatschappij te analyseren, B heeft vertrouwen in haar vaardigheden ten aanzien van huis en financiën en C heeft vertrouwen in school, mits hij er 'Boem!' voor gaat), maar tonen zich tegelijkertijd onzeker over veel andere zaken. En waar de jongeren vertrouwen hebben in hun jeugdcoach, betekent dat – zeggen met name A en B – niet dat het vertrouwen in anderen in positieve zin veranderd is. Als het om de toekomst gaat, zeggen A en B niet zozeer dat ze er geen vertrouwen in hebben: ze hebben eigenlijk nog weinig idee.

Waar Marcia spreekt over de noodzaak te exploreren voor er bindingen worden aangegaan, hebben deze jongeren hun handen vol aan wat deze dag hen brengt (school, werk, afspraken) en zien dit niet altijd als het hebben van een keuze. De jeugdcoach van C spreekt over de noodzaak van succeservaringen. Die zijn, hoe klein ook nodig om (zelf)vertrouwen geven. Aan exploraties komen zij dan misschien later eens toe.

Erikson lijkt kortom een gedroomde situatie voor ogen te hebben gehad toen hij stelde dat identiteit 'een gevoel [is] zich thuis te voelen in het eigen lichaam, een gevoel van 'weten waarheen men gaat' en een innerlijke zekerheid dat men door de belangrijke mensen erkend en geaccepteerd zal worden.'¹⁶⁰ Er is bij deze kwetsbare groep (nog) geen sprake van 'eigenheid en continuïteit', (nog) lang niet (altijd) sprake van 'weten waarheen men gaat'.¹⁶¹ Terecht stelt Van der Meer dat jongeren in de jeugdhulp duidelijk zoekende zijn naar vertrouwen, moed en hoop.¹⁶² Dáár moet het beginnen.

¹⁵⁸ Mulder, *Op zoek naar zingevinggerichte interactie in de jeugdzorg*, 170

¹⁵⁹ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 96

¹⁶⁰ Erikson, *Identity: youth and crisis*, 165

¹⁶¹ Bosma, *Identiteitsontwikkeling*, 127

¹⁶² Van der Meer, *Schipperen*, 186

Wat uit de interviews met de jongeren blijkt, is dat een persoonlijke – affectieve – binding met de jeugdcoach binnen het traject misschien nog wel het belangrijkste voor hen is. Gezien, begrepen, gerespecteerd, bevestigd en serieus genomen worden: dat alles geeft vertrouwen, moed en hoop. Het vertrouwelijke proces met de jeugdcoach is daarmee in zichzelf al een exploratie van de jongere.

4.4 De beperkingen

Dit onderzoek kende beperkingen. Allereerst bleek het lastig koppels te vinden die bereid waren mee te doen aan dit onderzoek. De oorspronkelijke intentie om vier of vijf koppels te onderzoeken, werd bijgesteld naar drie. Deze trajecten hebben veel data opgeleverd, maar het betreft desalniettemin een beperkt onderzoek. Hoewel nadrukkelijk gekozen is voor een nulmeting door gesprekken op te nemen waarbij geen richting werd aangegeven voor de gesprekken, moest in de toestemmingsverklaringen wel iets gezegd worden over het onderzoeksonderwerp. Dit kan de gesprekken (enigszins) beïnvloed hebben. Bovendien lieten de jeugdcoaches door hun deelname zien intrinsiek gemotiveerd te zijn, waardoor zij blijk gaven zich in het onderzoeksonderwerp te herkennen en daar mogelijk al bewust mee bezig te zijn in de gesprekken. Omdat er gekozen werd voor geluidopnames werden jeugdcoach en jongere zich bij ieder gesprek bewust van het feit dat de gesprekken beluisterd zouden gaan worden. Een van de jeugdcoaches geeft aan dat het opnemen toch ‘een beetje vreemd’ bleef voelen en de gesprekken daarom toch wat ‘bewuster’ gevoerd werden. Het is niet uitgesloten dat dit voor andere deelnemers ook gold.

Bij de antwoorden van (met name) de jongeren tijdens de interviews zal van invloed zijn geweest dat zij de onderzoeker niet kenden terwijl de onderzoeker wel al het nodige van hen wist door het beluisteren van de gesprekken. Het vertrouwen van de jongere in de onderzoeker kwam daarom vanwege de aanbeveling van de jeugdcoach: een vriend van een vriend is een vriend. Vertrouwen in mensen is desalniettemin een thema voor deze jongeren. Hoewel de jongere beloond werd voor deelname met een bescheiden cadeaubon, leken de jongeren het met name uit waardering voor de jeugdcoach te doen. Een beperking vormde, met name in de interviews met de jongeren, ook taal. Waar het voor jeugdcoaches niet nodig was om uitleg te krijgen over abstracte noties als

identiteit, identiteitsvorming en reflecteren op wie je bent en wilt zijn, was dat voor de jongeren anders.

Een laatste, maar belangrijke beperking, betreft het gegeven dat hier slechts sprake was van de analyse van drie gesprekken en (korte) interviews, terwijl het totale traject ongeveer negen maanden behelst. Beter zou het geweest zijn aan het begin én aan het eind van een traject te onderzoeken waar de jongere zich bevindt in termen van identiteitsvorming zodat de (mogelijke) groei als gevolg van het traject gemeten kan worden. Of er uiteindelijk sprake is van fundamentele verandering, kan nu alleen enigszins opgemaakt worden uit de interviews met de jongere en de observaties van de jeugdcoach, uitgesproken in de interviews.

4.5 De aanbevelingen

Wat zouden, met bovenstaande beperkingen in gedachten, mogelijkheden zijn voor een vervolg op dit onderzoek? Allereerst zou een breder onderzoek gewenst zijn onder meer jeugdcoaches en jongeren dan in het kader van dit onderzoek het geval was. Dat zouden ook een aantal VertrekTraining-trajecten kunnen zijn dat gezien de duur (tien weken) mogelijk in totaliteit te volgen is. (Ten tijde van dit onderzoek waren deze niet beschikbaar om te volgen.)

Afgaande op de uitkomsten van dit onderzoek is de conclusie gerechtvaardigd dat identiteitsvorming een (meer) expliciete plek krijgt, zodat alle jongeren die een Jeugdcoachtraject volgen hierin bewust en methodisch ondersteund worden. Om jeugdcoaches handvatten te geven en kwetsbare jongeren ondersteuning te bieden met verzekerde aandacht voor de (persoonlijke) fase van identiteitsvorming waarin zij zich bevinden, wordt op basis van dit onderzoek aanbevolen de doelstelling en de methodiek te verbreden.

Uitgaande van een wens naar expliciete verbreding van het Jeugdcoachtraject is het nodig te onderzoeken waar jongeren en jeugdcoach *precies* mee geholpen zijn. De jeugdcoaches hebben daar wel enkele algemene uitspraken over gedaan in de interviews (zie paragraaf 3.6), maar dit is in dit onderzoek slechts summier aan de orde geweest. De vraag is niet aan de jongeren gesteld.

Deze drie jongeren over een tijd nog eens spreken, als zij al een tijd uit zorg zijn, zou ook nieuwe informatie kunnen opleveren. Hoe kijken zij terug op het identiteitsvormende

element van het traject? De jongere is nu mogelijk nog te vergroeid met de jeugdcoach en zit nog te veel in een proces om er van afstand op te kunnen reflecteren.

Dit alles leidt tot de volgende concrete aanbevelingen:

1. Vervolgonderzoek onder meer jeugdcoaches en jongeren in jeugdcoachtrajecten, langere tijd en mogelijk bij aanvang en einde van een VertrekTraining of Jeugdcoachtraject.
2. Vervolgonderzoek onder een aantal jongeren als zij al langere tijd uit zorg zijn.
3. Vervolgonderzoek naar de specifieke behoeften van jeugdcoaches en jongeren ten aanzien van de aandacht voor van identiteitsvorming in het Jeugdcoachtraject.
4. Onderzoek naar hoe aan de lijst doelen en binnen de methode van het Jeugdcoachtraject aandacht voor het ontwikkelen van de eigen identiteit kan worden toegevoegd. Mogelijk kan daarin samengewerkt worden met de geestelijk verzorger, die ook in belangrijke zin bijdraagt aan identiteitsvorming.¹⁶³
5. Al bij de intake van nieuwe jongeren kan gevraagd worden naar thema's die raken aan identiteit en zingeving zodat het thema vanaf het begin de aandacht krijgt.

¹⁶³ Kunnen de morele jamsessies, die de geestelijk verzorger ontwikkeld heeft, daar iets in betekenen? Zie: <https://jeugdhulpfriesland.nl/over-ons/webshop>

Literatuurlijst

Arnett, Jeffrey Jensen. "Emerging Adulthood: What is it, and what is it good for?" In *Child Development Perspectives* volume 1, nr-2, (2007): 68-73.

Avery, Rosemary J., Madelyn Freundlich. "You're all grown up now: Termination of foster care support at age 18." In *Journal of Adolescence* 32 (2009): 247-257.

Avery, Rosemary. "An examination of theory and promising practice for achieving permanency for teens before they age out of foster care." In *Children and Youth Services Review* 32 (2010): 399-408.

Berzonsky Michael D. "Identity style and coping strategies." In *Journal of Personality* 60, nr-4 (1992): 771-788.

Boendermaker, Leonieke, Marie-Christine Van der Veldt, Yvonne Booy. *Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg*. Utrecht: NIZW, 2003.

Boendermaker, Leonieke, Karen van Rooijen, Tijne Berg, Cora Bartelink. *Residentiele zorg: wat werkt?* Utrecht: NJI, 2013.

Bosma, Harke. "Identiteitsontwikkeling." *Psychologie van de adolescentie, basisboek*. Jan de Wit, Wim Slot, Marcel van Aken, (red), 125-142 Baarn, HB Uitgevers, 2004

Bramsen, Inge, Kees Willemse, Chris Kuiper, Mieke Cardol. *Eindrapport Mijn Pad - Mijn pad, mijn leven, mijn toekomst. Ontwikkeling van een routeplanner voor jongeren in de jeugdzorg*. Rotterdam: Kenniscentrum Zorginnovatie, Hogeschool Rotterdam, 2015.

Brummelaar, Mijntje D.C., Loenie Boendermaker, Annemieke T. Harder, Erik J. Knorth. *JeugdzorgPlus – Trajectzorg voor jeugdigen met ernstige gedragsproblemen – een quickscan van de literatuur* Groningen: ISK, 2011.

Coleman, James S. "Social Capital in the Creation of Human Capital" In *The American Journal of Sociology* 96 (1988): 95-120.

Coté, James E., Seth J. Schwartz. "Comparing psychological and sociological approaches to identity: identity status, identity capital, and the individualization process." In *Journal of Adolescence* 25 (2002): 571-586.

Daamen, Willeke, Deniz Ince. *Wat werkt bij een positieve ontwikkeling van jeugdigen?* Utrecht: NJI, 2014.

De Wit, Jan, Wim Slot, Marcel van Aken. *Psychologie van de adolescentie -Basisboek* Baarn: HB-uitgevers, 2004.

De Wit, Jan, Guus van der Veer, Wim Slot. *Psychologie van de adolescentie -Basisboek* Baarn: HB-uitgevers, 1995.

Erikson, Erik H. *Identity, youth and crisis*. New York/London: W.W. Norton, 1968.

Ferrer-Wreder, Laura, Carolyn Cass Lorente, William Kurtines, Ervin Briones, Steven Bussell, Ondina Arrufat. "Promoting Identity Development in Marginalized Youth." In *Youth Journal of Adolescent Research* vol. 17 nr-2 (2002): 168-187.

Goossens, Luc en Koen Luyckx, "Theorieën over adolescentie." In *Psychologie van de adolescentie*, Wim Slot en Marcel van Aken (red), 33- 52 Amersfoort: ThiemeMeulenhoff, 2019

Grotevant, Harold D. "Toward a process model of identity formation." In *Journal of Adolescent Research*, 2 (1987): 203-222

Haarman, Jorrit. *Geestelijke verzorging en identiteitsvorming in de jeugdzorg Groningen*: Masterscriptie aan Rijksuniversiteit Groningen, 2019.

Haaster, A.G.J. van, M.C.A.E. van der Veldt, P. H.M. van den Bogaart. *VertrekTraining ter voorkoming van thuisloosheid bij jongeren. De empirische evaluatie van de ontwikkeling van een nieuw trainingsprogramma*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden (COJ), 1997

Harris, Judith Rich. *Geen twee hetzelfde – menselijke natuur en menselijke individualiteit* Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Contact, 2006.

Hoek, Majelle. *Zin in jeugdhulp - Effect van geestelijke verzorging op jongeren in een behandelverblijf* - Groningen: Masterscriptie aan Rijksuniversiteit Groningen, 2020.

Hijweege, Nicolette. "Ik ben... het leven - een interview met Dr. Gabriël Anthonio." In *Psyche & Geloof* 25/03 (2014): 211-219

Hijweege, Nicolette. "Van de redactie" In *Psyche & Geloof* 25/03, (2014): 211-219

Jeugdhulp Friesland *Beschrijving van de module VertrekTraining* Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2020

Jongepier, Netty, Isabel Alarcon. *Databank effectieve jeugdinterventies: 'VertrekTraining'* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, 2017. Geraadpleegd 23-02-2021
[https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve- Jeugdinterventies/Erkende-interventies/VertrekTraining.html](https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/VertrekTraining.html)

Jeugdhulp Friesland *Beschrijving van de module Jeugdcoach*. Leeuwarden, Jeugdhulp Friesland: jaartal ontbreekt.

Jeugdhulp Friesland *Zó zijn we er voor je. Uitgangspunten Jeugdhulp Friesland* Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2017. Geraadpleegd 18-05-2021 2021.
<https://jeugdhulpfriesland.nl/media/documenten/bibliotheek/zo-zijn-we-er-voor-je.pdf>

Kohnstamm, Rita. *Kleine ontwikkelingspsychologie - III de puberjaren* Houten: Bohn Stafleu van Lohum, 2009.

Maas, Manon, Jolien van Aar. "Toekomstgericht werken binnen de jeugdhulp. Wat is de meerwaarde van de inzet van de VertrekTraining voorafgaand aan Zelfstandigheidstraining." (Aangeboden aan) *Pedagogiek* (Bij publicatie van deze masterscriptie nog niet verschenen), 2021.

Marcia, James. "Identity in adolescence." In *Handbook of adolescence*, J. Adelson (red), 159-187. New York: Wiley and Sons, 1980.

Mulder, André. "Op zoek naar zingevingsgerichte interactie in de jeugdzorg." In *Psyche & Geloof* 25/03 (2014): 167-182.

Rensen, Peter, Silke van Arum, Radboud Engbersen. *Wat werkt? Een onderzoek naar de effectiviteit en de praktische bruikbaarheid van methoden in de vrouwenopvang, maatschappelijke opvang en opvang voor zwerfjongeren*. Utrecht: Movisie, 2008

Rogers, Leoandra Onnie. "Who am I, Who are we? Erikson and a transactional approach to identity research." In *Identity An International Journal of Theory and Research* 18, nr-4 (2018): 284- 294

SER. *Hoge Verwachtingen - Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2019*. Den Haag: SER, 2019.

Slot, Wim, Marcel van Aken. *Psychologie van de adolescentie -Basisboek*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff, 2019.

Smaling, Adri, Hans Alma. "Zingeving en levensbeschouwing: een conceptuele en thematische verkenning." In *Waarvoor je leeft. Studies naar humanistische bronnen van zin*, H. Alma en A. Smaling (red), 17-35 Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2010.

Soenens, Bart, Koen Luyckx. "Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming." *Kind en adolescent* 24 (2003): 122-129.

Soenens, Bart, Michael D. Berzonsky, Maarten Vansteenkiste, Wim Beyers, Luc Goossens. "Identity Styles and Causality Orientations: In Search of the Motivational Underpinnings of the Identity Exploration Process." In *European Journal of Personality* 19 (2005): 427-442.

Spanjaard, Han. *Handleiding bij de VertrekTraining – intensief ambulante hulp gericht op competentievergroting en netwerkversterking*. Utrecht: NIZW Jeugd, 2005.

Spanjaard, Han, Wim Slot. "Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook – een 'update' van het competentiemodel." In *Kind en Adolescent Praktijk*, 3 (2015): 14-21.

Thomaes, Sander en Sheida Novin, "Emotionele ontwikkeling in de adolescentie." In *Psychologie van de adolescentie*, Wim Slot, Marcel van Aken (red), 143-159. Amersfoort: ThiemeMeulenhof, 2019

Van Aken, Marcel en Wim Slot. "Inleiding." *Psychologie van de adolescentie – Basisboek*, Jan de Wit, Wim Slot, Marcel van Aken (red), 11-22 Baarn: HB Uitgevers, 2004

Van Aken, Marcel en Wim Slot, "Inleiding." *Psychologie van de adolescentie - Basisboek*. Wim Slot en Marcel van Aken (red), 15- 31 Amersfoort: ThiemeMeulenhoff, 2019

Van Leeuwen, Marian, Miquel Wijngaards. *Jeugdhulp 2016 – de jeugdwet in de praktijk van de gemeenten Meppel*. Meppel: Kenniscentrum WMO, MO-zaak en Yacht, 2016.

Van der Meer, Tjeerd. "Is MacDonaldis freedom?" In *Learning from Case Studies in Chaplaincy Towards Practice Based Evidence & Professionalism*. Renske Kruizinga, Jacques Körver, Niels den Toom, Martin Walton, Martijn Stoutjesdijk (red), 147-152. Utrecht: Uitgeverij Eburon, 2021.

Van der Meer, Tjeerd. "Schipperen. Praktijkbeschrijving door een geestelijk verzorger." In *Psyche & Geloof* 25/03 (2014): 183-191.

Van der Meulen, Anna, Lydia Krabbendam. "Ontwikkeling van het zelf en de identiteit." *Psychologie van de adolescentie, basisboek*. Wim Slot, Marcel van Aken (red), 161-179 Amersfoort: ThiemeMeulenhoff, 2019

Verhaeghe, Paul. *Identiteit*. Amsterdam: de Bezige Bij, 2012.

Vis, Maaïke. *The ExitTraining in the promotion of social and human capital*. Gouda: Master Thesis Tilburg University, 2018.

Vis, Maaïke. *De ontwikkeling van sociaal- en menselijk kapitaal in de VertrekTraining* Gouda: masterscriptie Tilburg University en Van Montfoort, 2019

VGvZ, *Beroepsstandaard Geestelijk Verzorger* Amsterdam: VGvZ, 2015. Geraadpleegd 02-05-2021 <https://vgvz.nl/wpcontent/uploads/2018/07/Beroepsstandaard-2015.pdf>

Zock, Hetty. *A Psychology of Ultimate Concern: Erik H. Eriksons Contribution to the Psychology of Religion*. Amsterdam/New-York: Rodopi, 2004.

Zondervan, Ton, Gert Olthuis. "Integrating an Existential Perspective in Youth Care: A Care Ethical Argument" In *Ethics and Social Welfare*, 2014. DOI:10.1080/17496535.2014.894545.

Beste jeugdcoaches/vertrektrainers,

Ik wil jullie graag een vraag voorleggen, maar moet die even inleiden.

Mijn naam is Janny van der Molen, 52 jaar, woonachtig in De Knipe. De afgelopen vijftien jaar was ik hoofdzakelijk actief als schrijver van kinder- en jeugdboeken. Drie jaar geleden ben ik aan de master geestelijke verzorging begonnen aan de universiteit van Groningen.

Komend half jaar hoop ik die studie af te ronden met een onderzoek dat ik bij Jeugdhulp Friesland zal doen. Ik word daarin begeleid door Tjeerd van der Meer en een docent van de opleiding. Voor dat onderzoek vraag ik om jullie hulp.

Jeugdhulp Friesland is me overigens niet onbekend. Vorig jaar heb ik Tjeerd een aantal maanden vervangen tijdens zijn reis naar Afrika. Ik was in de maanden dikwijls te vinden bij Woodbrookers. Mogelijk hebben jullie me daar wel eens gezien of gesproken.

Het onderzoek

Jongeren die op het punt staan op zichzelf te gaan of net zelfstandig zijn, worden door jullie begeleid. Er komt daarbij veel aan bod; ongetwijfeld voor een belangrijk deel afhankelijk van de situatie van de jongere en de behoefte. Wij – geestelijk verzorgers - denken dat er ook dikwijls zaken aan de orde komen die wij omschrijven als zingevend en/of identiteitsvormend. Een andere laag dus dan de meer praktische thema's als financiën, huisvesting, opleiding, werk, etc.

Wat

Ik wil onderzoeken hoe en wanneer die 'andere laag' aan de orde komt in het contact tussen jullie en een jongere tijdens dit proces naar zelfstandigheid en/of de eerste fase ervan.

Hoe

Dat willen ik doen door een aantal (door jullie opgenomen) gesprekken van jullie met een jongere, te analyseren. Daarnaast ga ik kijken naar bestaande literatuur en vraag ik om zelfrapportage.

Wat vraag ik concreet?

Ik vraag jou - jeugdcoach/vertrektrainer – of ik je mag volgen tijdens een traject. Je vraagt aan de betreffende jongere of die voor onderzoeksdoelen bezwaar heeft tegen een geluidsopname. Je neemt zelf op, met je telefoon. Op die manier blijft het gesprek zo natuurlijk mogelijk en dat is precies de bedoeling. Die opnames worden geanonimiseerd uitgewerkt en na uitwerken vernietigd. Ik zal je vragen in beginsel alle gesprekken in dit traject op te nemen. Daar zal dan een selectie uit worden gemaakt. Je gesprek moet *nét* zo verlopen als anders. Je krijgt met andere woorden geen thema's of vragen van mij waar je wat mee moet.

In de tweede fase van het onderzoek volgt er een verzoek om zelfrapportage zowel van jou als van de jongere. Daartoe krijgen jullie een aantal vragen aangereikt. Het is ook mogelijk dat in de vorm van een interview met mij te doen.

Wat ik zoek is 4 à 5 trajecten van jeugdcoaches/vertrektrainers. Mijn vraag aan jullie is: wie kan en wil meedoen? In een persoonlijk gesprek licht ik graag alles toe.

Meer weten?

Bel, beeldbel of mail me!

Veel dank vast en hartelijke groet,
Janny van der Molen (06 50 265 322)

jannyvdmolen@gmail.com

Bijlage 2

TOESTEMMINGSVERKLARING DEELNAME AAN ONDERZOEK JEUGDCOACH

Aandacht voor identiteitsvorming in de voorbereiding op en in de eerste fase van zelfstandigheid van jongeren door Jeugdhulp Friesland.

Inleiding: Janny van der Molen doet binnen Jeugdhulp Friesland onderzoek in het kader van de opleiding tot geestelijke verzorger aan de RUG.

Doel van het onderzoek: Het doel van het onderzoek is inzicht krijgen in hoeverre identiteitsvorming (de zoektocht naar wie je als mens bent, wie je als mens wilt zijn & wat belangrijk voor je is) in de gesprekken met jeugdcoaches en vertrektrainers onderdeel uitmaakt van het proces naar zelfstandigheid.

Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen:

- 1. Drie achtereenvolgende gesprekken van jeugdcoach en jongere worden opgenomen (alleen geluid). Het betreft 'gewone' gesprekken: er wordt met andere woorden niets extra's gevraagd; geen extra vragen of onderwerpen. Het gaat er juist om een beeld te krijgen van een gesprek zoals het op dat moment gevoerd wordt.
- 2. Een gesprek na die drie gesprekken, zowel met de jongere als met de jeugdcoach. Liefst apart van elkaar.

Alle gegevens worden anoniem gemaakt. Dus bijvoorbeeld de naam en woonplaats van de jongere en van de jeugdcoach worden weggelaten zodat de lezer niet weet wie de jongere en wie de jeugdcoach zijn. Dat geldt ook voor heel specifieke gegevens (of een combinatie van gegevens) waardoor de lezer toch doorheeft om wie het gaat ook al is de naam weggehaald.

Wat levert deelname op:

- 1. De jongere krijgt voor deelname een cadeaubon van 15 euro.
- 2. Jongere en jeugdcoach krijgen na afloop een exemplaar van het onderzoek.
- 3. Janny presenteert de anonieme uitkomsten aan jeugdcoaches, geestelijk verzorger en commissie Zingeving en Spiritualiteit binnen Jeugdhulp Friesland

Wat gebeurt er met de gegevens:

- De geanonimiseerde uitkomsten van het onderzoek worden gebruikt voor de afstudeerscriptie van Janny van der Molen. De anonieme uitkomsten zullen gedeeld worden in een presentatie aan jeugdcoaches, geestelijk verzorger en de commissie Zingeving en Spiritualiteit.
- De gegevens worden vertrouwelijk behandeld. Zowel voor die vertrouwelijkheid als voor anonimiteit heeft de onderzoeker een handtekening gezet onder een contract met Jeugdhulp Friesland.
- De verzamelde informatie wordt opgeslagen bij de RUG en bij Jeugdhulp Friesland. De wet geeft aan dat dit na 1 jaar vernietigd wordt bij Jeugdhulp Friesland en na 10 jaar bij de RUG. De informatie die opgeslagen wordt, is ook anoniem.

Voor meer informatie: onderzoeker Janny van der Molen;

j.van.der.molen.5@student.rug.nl ; 06 - 50 265 322

De ondergetekende verklaart akkoord te gaan met deelname aan het onderzoek waarbij hij/zij zal meewerken aan opnames van drie aaneensluitende gesprekken met een jeugdcoach/vertrektrainer & deelnemen aan een gesprek na die drie opgenomen gesprekken.

Ondergetekende verklaart daarnaast:

- Ik ben over het onderzoek geïnformeerd en begrijp het doel van het onderzoek en wat mijn rol binnen dit onderzoek inhoudt.
- Ik vind het goed dat mijn gegevens voor het onderzoek worden gebruikt.
- Na verzending van de geluidsopname aan Janny van der Molen en bericht van haar dat die goed is ontvangen, verwijder ik die van mijn telefoon.

- Ik geef toestemming voor het maken van geluidsopnames tijdens het onderzoek. Deze opnames zullen alleen voor het onderzoek gebruikt worden.

Handtekening:

..... datum

..... plaats

Bijlage 3

TOESTEMMINGSVERKLARING DEELNAME AAN ONDERZOEK

1. Waar gaat het onderzoek over?

Het onderzoek gaat over de aandacht voor identiteitsvorming in de voorbereiding van jongeren en hun jeugdcoach als de jongere zelfstandig wil gaan wonen of net zelfstandig woont. Identiteitsvorming gaat over de zoektocht naar wie je als mens bent, wie je als mens wilt zijn & wat belangrijk voor je is.

2. Wie doet het onderzoek?

Janny van der Molen (52). Het onderzoek is voor haar eindscriptie voor de opleiding tot geestelijke verzorger aan de Rijksuniversiteit van Groningen. Janny was in 2019 vier maanden de vervanger van geestelijk verzorger Tjeerd van der Meer en kwam in die tijd onder andere veel bij Woodbrookers.

3. Hoe zit het onderzoek in elkaar?

Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen:

- Drie achtereenvolgende gesprekken van je jeugdcoach met jou worden opgenomen (alleen geluid). Het betreft 'gewone' gesprekken: er wordt met andere woorden niets extra's gevraagd; geen extra vragen of onderwerpen. Het gaat er juist om een beeld te krijgen van een gesprek zoals het op dat moment gevoerd wordt.
- Een gesprek met mij na die drie gesprekken, zowel met jou als met de jeugdcoach en liefst apart van elkaar.

4. Is het meedoen aan het onderzoek anoniem?

Zeker! Alle onderzoeksgegevens worden anoniem gemaakt. Bijvoorbeeld je naam en woonplaats en die van de jeugdcoach worden weggelaten zodat de lezer niet weet wie jullie zijn. Maar ook andere dingen waardoor de lezer door kan hebben dat het over jou gaat.

5. Wat krijg je terug voor je deelname?

- Jij krijgt voor deelname een cadeaubon van 15 euro.
- Jullie krijgen beide een exemplaar van het onderzoek als je dat interessant vindt.

6. Wat gebeurt er met de gegevens:

- De geluidsfragmenten worden via een beveiligde route met Janny van der Molen gedeeld en daarna meteen verwijderd van de telefoon van je jeugdcoach.
- De geanonimiseerde uitkomsten van het onderzoek worden gebruikt voor de afstudeerscriptie van Janny van der Molen.
- De anonieme uitkomsten zullen gedeeld worden in een presentatie aan jeugdcoaches, geestelijk verzorger en de commissie Zingeving en Spiritualiteit.
- De gegevens worden vertrouwelijk behandeld. Zowel voor die vertrouwelijkheid als voor anonimiteit heeft Janny van der Molen een handtekening gezet onder een contract met Jeugdhulp Friesland.
- De verzamelde informatie wordt opgeslagen bij de RUG en bij Jeugdhulp Friesland. De wet geeft aan dat dit na 1 jaar vernietigd wordt bij Jeugdhulp Friesland en na 10 jaar bij de RUG. De informatie die opgeslagen wordt, is ook anoniem.

7. Waar kun je meer informatie krijgen over het onderzoek?

Door Janny van der Molen te bellen of te mailen:

j.van.der.molen.5@student.rug.nl ; 06 - 50 265 322

Ik ga akkoord met deelname aan het onderzoek waarbij ik zal meewerken aan opnames van drie aaneensluitende gesprekken met een jeugdcoach/vertrektrainer & deelnemen aan een gesprek na die drie opgenomen gesprekken.

Ik verklaar daarnaast:

- Ik ben over het onderzoek geïnformeerd en begrijp het doel van het onderzoek en wat mijn rol binnen dit onderzoek inhoudt.
- Ik vind het goed dat mijn gegevens voor het onderzoek worden gebruikt.
- Ik geef toestemming voor het maken van geluidsopnames tijdens het onderzoek. Deze opnames zullen alleen voor het onderzoek gebruikt worden.

Handtekening:

.....datum

.....plaats

Bijlage 4

Vragen aan de jeugdcoaches

Introductie

- Sinds wanneer werk jij bij Jeugdhulp Friesland?
- Sinds wanneer ben je jeugdcoach?
- Hoeveel ervaring heb je met het jeugdcoachtraject?
- Hoe vaak zie je jouw jongere?

Over het jeugdcoachtraject in zijn algemeenheid

- In de doelen van het jeugdcoachtraject staat het leren van vaardigheden centraal. Gaat het, in jouw ervaring, om anders/meer?

Zo ja, wat dan?

Zo ja, op welke wijze grijpen de *vaardigheden* die het traject wil versterken en *identiteitsvorming* in elkaar, denk je?

Zo ja, hoe zorg jij ervoor dat identiteitsvorming een plek krijgt in het traject?

Over dit specifieke jeugdcoachtraject

We onderzoeken of identiteitsvorming impliciet aan de orde komt in het traject.

- Komt het volgens jou aan de orde?
Zo ja: op welke manier?
- Welke waarden zijn in jouw ervaring van belang als het gaat om de aandacht voor identiteitsvorming?
- Hoe laat jij aan je jongere merken dat er ook gesproken kan worden over thema's die raken aan identiteitsvorming?
- Neem je het initiatief als het in het gesprek gaat over onderwerpen die te maken hebben met identiteitsvorming? Of ben je daarin volgend?
- Kun je voorbeelden noemen van momenten/situaties dat identiteitsvorming aan de orde was *in dit specifieke traject*?
In impliciete zin
In expliciete zin
- Vind je dat de opzet van het traject zoals het nu is genoeg recht doet aan identiteitsvorming?
- Wat zou ten aanzien van identiteitsvorming binnen het traject anders kunnen, moeten?

Daarnaast werden er vragen gesteld aan de jeugdcoaches die specifiek aanhaakten bij de geluidsfragmenten.

Bijlage 5

Vragen voor de jongeren

Introductie

- Hoe oud ben je?
- Sinds wanneer ben je in zorg bij Jeugdhulp Friesland?
- Sinds wanneer doorloop je dit jeugdcoachtraject?
- Hoe vaak zie je jouw jeugdcoach?

Over het jeugdcoachtraject

- Kun je iets vertellen over de reden waarom je een jeugdcoach gekregen hebt?
- Wat hoopte je (voor je eraan begon) tijdens dit traject te leren?
- Wat heb je tot nu toe geleerd?
- Wat is daarbinnen het allerbelangrijkste dat je tot nu toe geleerd hebt?

Over identiteit en identiteitsvorming

- Hoe zou jij jezelf als persoon omschrijven? (eigenschappen, introvert, extravert, etc)
- Ben je altijd zo geweest, van jongs af aan? Of is er iets veranderd door de jaren? Wat?

Over het contact met de jeugdcoach

- Wat heb je er voor nodig om jezelf te kunnen zijn?
- Kun je in het contact met je jeugdcoach helemaal jezelf zijn?
- Is het belangrijk voor je dat je jeugdcoach je begrijpt?
- Heb je het gevoel dat je jeugdcoach je begrijpt?
Waar merk je dat aan?
- Steunt je jeugdcoach je?
Waar merk je dat aan?
- Is ieder onderwerp dat je bezighoudt bespreekbaar?
Waar merk je dat aan?
- Praat je ook met je jeugdcoach over zaken die niet direct met je hulpvraag te maken hebben?
Zo ja, wat voor soort zaken betreft dat dan?
- Denk je na over de vraag wat voor mens je wilt zijn?
Is je kijk daarop veranderd gedurende dit traject?
- Wat is belangrijk voor je in je leven?
Is je kijk daarop veranderd gedurende dit traject?
- Denk je na over de/je toekomst?
Is je kijk daarop veranderd gedurende dit traject?
- Ben je als persoon veranderd door het traject met je jeugdcoach?
Zo ja, in welke zin?
Zo ja, hoe denk je dat dat komt?
- Kijk je anders naar andere mensen sinds het traject?

“No it is foarnamelijk dat ik net te lilik moat wurde. Alles fuort smyte. Dat ik mear oer dingen nei gjin tinke, der hat hy my by holpen.”

A